

**δημογραφικά
χαρακτηριστικά
καί δημογραφικό
πρόβλημα
τῶν χωρῶν-μελῶν
τῆς ΕΟΚ**

**τῆς
Γαρυφαλιᾶς Σερελέα**
Maîtrise en Démographie, UCL

Ἡ ποσοτική καί ποιοτική διάρθρωση τοῦ πληθυσμοῦ μιάς περιοχῆς ἀποτελοῦν καθοριστικά στοιχεῖα γιά τήν οικονομική καί τήν κοινωνική τῆς ἀνάπτυξη καθώς καί τήν πολιτική ἐξέλιξή τῆς.

Μέ τόν ὄρο «Δημογραφικό πρόβλημα» ἐννοοῦμε τίς ἀνάγκες πού δημιουργοῦνται σέ μιά περιοχή ἀπό τή δυσανάλογη αὐξηση ἢ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ παροῦσα ἐργασία ἀποσκοπεῖ στή μελέτη τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος καί ἰδιαίτερα τῶν δημογραφικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν χωρῶν-μελῶν καί τῶν συντελεστῶν ἐξέλιξης τοῦ πληθυσμοῦ τους. Στήν ἀρχή γίνεται μιά σύντομη ἀνασκόπηση τοῦ παγκόσμιου καί εὐρωπαϊκοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος. Κατόπιν, μέ βάση τά διαθέσιμα στοιχεῖα, ἐπιχειρεῖται μιά διαχρονική ἀνάλυση τῶν βασικῶν δημογραφικῶν συντελεστῶν τῶν χωρῶν-μελῶν καί τῆς κατά ἡλικία δομῆς τοῦ πληθυσμοῦ τους.

Ἀντικείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς ἀποτελοῦν, ἐκτός ἀπό τίς δέκα χώρες-μέλη, καί ἡ Ἰσπανία μέ τήν Πορτογαλία, πού εἶναι οἱ δύο ὑπονήφιες χώρες-μέλη.

Ὁ Πίνακας I δένει τήν ἐπιφάνεια, τόν πληθυσμό, τήν πυκνότητα ἀνά τετρ. χλμ. μέ τίς δημογραφικές προοπτικές τῶν 12 προηγουμένων χωρῶν.

**I. συντελεστές ἐξέλιξης τοῦ πληθυσμοῦ
καί δημογραφικά χαρακτηριστικά του**

Ἡ ἐξέλιξη τοῦ πληθυσμοῦ μιάς περιοχῆς ἐπηρεάζεται α) ἀπό τή φυσική καί β) ἀπό τή μεταναστευτική κίνησή του. Ἡ φυσική κίνηση εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς διαφορᾶς μεταξύ γεννήσεων καί θανάτων. Λόγω τῆς μακροβιότητος, οἱ θάνατοι δέν ἐξισώνονται στή μονάδα τοῦ χρόνου μέ τίς γεννήσεις. Ἐνας αὐξησῖμος πληθυσμός πρέπει νά ἔχει λίγο περισσότερες γεννήσεις, πάντα στή μονάδα τοῦ χρόνου, ἀπό ὅσους ἔχει θανάτους. Ὄταν οἱ θάνατοι ὑπερβαίνουν τίς γεννήσεις, δέν ὑπάρχει αὐξηση καί ὁ πληθυσμός ἀρχίζει νά ἐλαττώνεται μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου. Ἐνῶ, ὅταν ὑπάρχει ἐξίσωση γεννήσεων καί θανάτων, τότε ὁ πληθυσμός δέν αὐξάνει καί παραμένει «στάσιμος».

Ἡ μεταναστευτική κίνηση εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς διαφορᾶς αὐτῶν πού εἰσέρχονται καί αὐτῶν πού ἐξέρχονται στή συγκεκριμένη περιοχή μέ τή μορφή τῆς ἀλλαγῆς κατοικίας στή μονάδα τοῦ χρόνου. Μπορεῖ νά εἶναι καί αὐτή θετική ἢ ἀρνητική. Ἡ μετανάστευση εἶναι ἐσωτερική ὅταν ἡ ἀλλαγή κατοικίας γίνεται ἀπό μιά περιοχή σέ ἄλλη μέσα στήν ἴδια ἐπικράτεια, καί ἐξωτερική ὅταν οἱ μετανάστες ἔχουν προορισμό ἢ προέλευση τό ἐξωτερικό.

Οἱ μακροχρόνιες ροπές τῶν παραπάνω συντελεστῶν τῆς πληθυσμιακῆς ἐξέλιξης διαμορφώνουν τήν κατά φύλο καί κατά ἡλικία κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ὁποία κατέχει πρωτεύουσα θέση στήν ἐρευ-

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι. Ἐπιφάνεια, πληθυσμός, πυκνότητα ἀνά χλμ² (1979) χωρῶν-μελῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος

Χῶρες	Ἐκταση 1.000 χλμ ²	Πληθυσμός 1.000	Πυκνότητα ἄτομα/χλμ ²	Δημογρ. προοπτικές (1.000)	
				1985	1990
Βέλγιο	30,5	9.848	323	9.840	9.887
Γαλλία	544,0	53.477	98	54.829	56.085
Δανία	43,1	5.117	119	5.187	5.244
Δ. Γερμανία	248,6	61.359	247	59.614	58.587
Ἑλλάδα	132,0	9.449	72	9.477	9.696
Ἦν. Βασίλειο	244,1	55.946	229	56.164	56.844
Ἰρλανδία	70,3	3.368	48	3.538	3.718
Ἰταλία	301,3	56.914	189	57.078	57.830
Κάτω Χῶρες	41,2	14.039	341	14.250	14.648
Λουξεμβούργο	2,6	364	140	358	360
Εὐρώπη 10	1.657,7	269.881	163	270.335	272.899
Ἰσπανία	504,8	37.180	74	39.050	40.642
Πορτογαλία	91,6	9.841	107	10.206	10.471
Κόσμος	135.830,0	4.336.000	32	4.827.476	5.272.667

Πηγή: «Ἡ Κοινότητα τῶν «Ἄλικτα» σέ ἄρθρους», *Εὐρωπαϊκά θέματα*, 25/1980, ΕΟΚ.

να τῶν δημογραφικῶν προβλημάτων. Ἡ κατανομή αὐτῆ παρουσιάζεται συνήθως μέ τήν πυραμίδα τῶν ἡλικιῶν.

Ἡ διαδικασία ἐξέλιξης τοῦ πληθυσμοῦ, πού χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἀύξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἡλικιωμένων προσώπων, ὀνομάζεται γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἡλικία τῶν 65 χρόνων θεωρεῖται σάν ἀρχή τοῦ γήρατος. Ἡ ἐκλογή αὐτῆ δικαιολογεῖται, κατά κάποιο τρόπο, ἀπό τό γεγονός ὅτι εἶναι ἡ νόμιμη ἡλικία γιά τή συνταξιοδότηση. Ἡ γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας εἶναι κυρίως τό ἀποτέλεσμα τῆς μείωσης τῶν γεννήσεων. Ἡ συνεχῆς πτώση τῆς γεννητικότητας προκαλεῖ μιᾶ σημαντική μείωση τοῦ ποσοστοῦ τῶν νέων μέσα στόν πληθυσμό μέ συνέπεια τήν ταυτόχρονη ἀύξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἡλικιωμένων. Στήν περίπτωση αὐτῆ λέμε ὅτι ὑπάρχει γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τή βάση τῆς πυραμίδας.

Ἀντίθετα, ἐάν ἡ θνησιμότητα στίς μεγάλες ἡλικίες παρουσιάζει μεγαλύτερη μείωση (δηλαδή ὅταν παρουσιάζεται σημαντική μακροβιότητα) ἀπό ὅ,τι στίς ἄλλες ὁμάδες ἡλικίας, προκαλεῖται μιᾶ γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν κορυφή τῆς πυραμίδας. Ἡ γήρανση πάντως τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τή μείωση τῆς θνησιμότητας εἶναι μειωμένης ἐκτάσεως.

Μία ἄλλη αἰτία πού διαταράσσει τήν κατά ἡλικία δομή τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἡ μετανάστευση. Ἡ ἐξωτερική μετανάστευση θεωρεῖται κυρίως αἰτία γηράνσεως τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας, γιατί συνήθως εἶναι περισσότεροι οἱ νέοι πού φεύγουν ἀπό κείνους πού παλινοστοῦν.

Ἡ ἀναγκαῖα καί ἴσως ἡ μοναδική προϋπόθεση γιά νά μήν ἐμφανίζεται γηρασμένος ἕνας πληθυσμός εἶναι νά ἀυξάνεται μέσα στό χρόνο κυρίως ἀπό τίς γεννήσεις του καί ὄχι ἀπό μείωση τῆς θνησιμότητας.

Ἡ ἔννοια τῆς γήρανσης εἶναι γενική. Μπορεῖ νά ἀφορᾷ ὄχι μόνο στοῦς ἐθνικούς πληθυσμούς, ἀλλά καί σέ πῶ εἰδικευμένα σύνολα, ὅπως εἶναι ὁ γεωργικός πληθυσμός, ὁ ἐνεργός πληθυσμός, τό ἐκλογικό σῶμα, κτλ.

II. παγκόσμιο καί εὐρωπαϊκό δημογραφικό πρόβλημα

Ἐνα ἀπό τά σημαντικά φαινόμενα τῆς σύγχρονης ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ τρομακτική ἀύξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς κατά τή διάρκεια τῶν τελευταίων πενήντα χρόνων.

Τήν ἐποχή πού γεννήθηκε ὁ Χριστός, ἡ γῆ «φιλοξενούσε» 250.000.000 περίπου ἀνθρώπους. Τό 1650 μ.Χ. ὁ πληθυσμός εἶχε διπλασιασθεῖ. Γιά τό δεύτερο διπλασιασμό δέν χρειάστηκαν παρά μόνο 200 χρόνια. Ἀπό τότε, ὁ ρυθμός ἀυξήσεως του πολλαπλασιάστηκε. Τό 1930, δηλαδή μετά ἀπό ἄλλα 80 σχεδόν χρόνια, ὁ παγκόσμιος πληθυσμός ἦταν 2 δις., μέχρι τό 1961, δηλαδή μέσα σέ 30 ἀκόμη χρόνια προστέθηκε ἄλλο ἕνα δισεκατομμύριο, καί γιά τό τέταρτο δισεκατομμύριο χρειάστηκαν μόνο 15 χρόνια.

Τό 1980 ἤμαστε περίπου 4 δις. καί 400 ἑκατ. Οἱ εἰδικοί πιστεύουν ὅτι τό 2000 θά ξεπεράσει ὁ πληθυσμός τῆς γῆς τά 6 δις. ψυχές.

Η αύξηση του πληθυσμού της γης δεν είναι όμοιογενής. Γενικά, οι υπό ανάπτυξη χώρες αναμένεται να αυξηθούν τον πληθυσμό τους κατά τέσσερις φορές πιο γρήγορα από τις ευημερούσες και βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, που έχουν πολύ χαμηλό ρυθμό αύξησως.

Οι εθνικές συνθήκες για υπερπληθυσμό στους υπό ανάπτυξη λαούς δημιουργήθηκαν με την εφαρμογή δραστικών μέτρων δημοσίας υγείας. Έτσι, πρόλαβαν και περιορίσαν τους θανάτους με μεγάλη ταχύτητα πριν ακόμη άνεβει το κοινωνικό και οικονομικό τους επίπεδο και ενώ ακόμη διατηρούσαν υψηλή γεννητικότητα.

Στις χώρες αυτές (δπου δεν υπάρχουν συντάξεις, ύγειονομική περίθαλψη και ταμείο ανεργίας), τα παιδιά αντιπροσωπεύουν τη βασική πηγή οικονομικής ασφάλειας για τους γονείς. Τα ποσοστά της παιδικής θνησιμότητας είναι υψηλά και έτσι η ύπαρξη πολλών παιδιών αποτελεί προϋπόθεση για την επιβίωση ορισμένων απ' αυτά.

Αντίθετα, τόσο στη Δυτική όσο και στην Ανατολική Ευρώπη καθώς και στις ΗΠΑ, Καναδά και Ίαπωνία, η βιομηχανική επανάσταση, ο ατομισμός και ο καταναλωτισμός μετέβαλαν τη νοοτροπία και δλους έκλειψαν τους δρους που ευνουδσαν την πολυάριθμη οικογένεια. Στις περιοχές αυτές, οι νέοι τρόποι ζωής μείωσαν πολύ τη γονιμότητα.

Τό πόρισμα μιάς έρευνας για τη γονιμότητα¹ (Enquête mondiale sur la fécondité), που έγινε σέ 61 χώρες του κόσμου, απέδειξε ότι τά ποσοστά της γεννητικότητας² στις χώρες του Τρίτου Κόσμου άλλα και αυτά των ευρωπαϊκών χωρών, όπως και των ΗΠΑ και του Καναδά, παρουσιάζουν σημαντική μείωση κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας.

Τό 1950, ό δείκτης της γονιμότητας³ αντιπροσώπευε κατά μέσο όρο 5,1 παιδιά για κάθε γυναίκα, ενώ τό 1980 ό δείκτης αυτός έχει υπολογισθεί σέ 4,1 παιδιά για κάθε γυναίκα. Τίς πιο ύψηλές τιμές του δείκτη

τίς συναντάμε στις χώρες της Άσίας και Άφρικής⁴ με περισσότερα από 5,5 παιδιά για κάθε γυναίκα.

Σύμφωνα με τίς προβλέψεις των ειδικών, ή πληθυσμιακή έκρηξη μπορεί να σταματήσει κατά τό τρίτο τέταρτο του έπόμενου αιώνα, όταν ό πληθυσμός της γης υπολογίζεται να έχει φθάσει τά 11 δισεκατομμύρια.

Σήμερα, σχεδόν κανείς δεν άγνοεί τό «πρόβλημα του πληθυσμού». Οι δημογραφικές δυσκολίες όμως στό μυαλό των περισσότερών είναι συσφασμένες με τίς πτωχές χώρες, όπως π.χ. ή Ίνδια. Λίγοι είναι αυτοί που γνωρίζουν ότι «πρόβλημα» υπάρχει όχι μόνο για τίς υπανάπτυκτες χώρες αλλά και για τίς αναπτυγμένες.

«Η πληθυσμιακή άνοδος των πτωχών κρατών είναι γεγονός λιγότερο δραματικό από ό,τι ή μείωση του πληθυσμού των άλλων (βιομηχανικά ανεπτυγμένων)», γράφει ό Γάλλος δημογράφος A. Sauvy, στό βιβλίο του *La fin des riches*.

Τά προσεχή χρόνια, θά παρουσιάζεται συνεχής μείωση του όγκου των Ευρωπαίων εν σχέση με τό σύνολο της οικουμένης. Για κάθε νεογέννητο Ευρωπαίο αντιστοιχούν σήμερα πάνω από πέντε νεογέννητα στις υπό ανάπτυξη χώρες της Άσίας.

Οί Ευρωπαίοι, που τό 1970 αντιπροσώπευαν τό 12,7% του παγκόσμιου πληθυσμού, υπολογίζεται ότι τό 2000 θά αντιπροσωπεύουν τό 8,4% αυτού και τό 2050 μόλις τό 5,4%.

Έξ άλλου, οι κάτοικοι των 9 χωρών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας που τό 1950 αντιπροσώπευαν τό 8,6% του πληθυσμού της Γης και τό 1970 τό 6,8% αυτού, αντιπροσωπεύουν σήμερα μαζί με τους κατοίκους της Ελλάδας τό 6,2% του πληθυσμού αυτού. Τό ποσοστό αυτό μαζί με τους κατοίκους των υπό ένταξη χωρών (Πορτογαλία, Ίσπανία) ανέρχεται στό 7%.

Κατά τό τέλος όμως της δεκαετίας του '80, αναμένεται να μειωθεί στό 6%. Αυτό όφείλεται στό γεγονός ότι ό πληθυσμός της Γης αναμένεται να αυξηθεί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου κατά 22%, ενώ ό πληθυσμός των 12 χωρών μόλις κατά 2,2%.

III. δημογραφικό πρόβλημα ευρωπαϊκής κοινότητας

Η συνεχής πτώση της γεννητικότητας και ή σύγχρονη μείωση της θνησιμότητας στις μεγάλες κυρίως ηλικίες είναι τά βασικά δημογραφικά γνωρίσματα των πληθυσμών που άποτελούν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Άμεσες συνέπειες αυτής της συγκυρίας είναι α) ή βραδύτητα στην έξέλιξη, ή όποια μακροχρόνια τείνει

4. Μπαγκλαντές, Πακιστάν, Νιγηρία, Βιετνάμ, Ίράν, Βιρμανία, Αιθιοπία, Ζαΐρ.

ΠΙΝΑΚΑΣ II. Πληθυσμός των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Έκαστοιατία κατανομή κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών (% του συνολικού πληθυσμού)

Χώρες	0-14					15-64					65+											
	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	
Βέλγιο	21,0	22,0	23,5	23,9	23,5	22,4	21,1	67,9	66,5	64,6	63,5	63,0	63,7	64,8	11,1	11,5	12,0	12,6	13,5	13,9	14,1	
Γαλλία	22,6	24,5	26,4	25,6	24,8	24,0	23,1	66,0	64,0	62,0	62,3	62,4	62,6	63,1	11,4	11,5	11,6	12,1	12,8	13,4	13,8	
Δανία	26,4	26,5	25,2	23,8	23,2	22,6	22,0	64,5	63,6	64,2	64,8	64,4	64,0	64,0	9,1	9,9	10,6	11,4	12,3	13,4	14,0	
Δ. Γερμανία	23,3	20,9	21,3	22,6	23,2	21,2	19,9	67,8	68,9	67,8	65,4	63,7	64,4	64,9	9,4	10,2	10,9	12,0	13,1	14,4	15,2	
Ελλάδα	28,0	—	26,8	25,6	24,6	24,2	23,5	64,4	—	65,1	65,4	64,3	63,8	63,7	6,7	—	8,1	9,0	11,1	12,0	12,8	
Ην. Βασίλειο	22,5	22,8	23,3	23,3	24,1	23,3	22,2	66,7	65,9	65,1	64,6	62,9	62,7	63,3	10,8	11,3	11,6	12,1	13,0	14,0	14,5	
Ιρλανδία	28,7	29,8	30,9	30,6	31,3	31,1	31,4	60,7	59,3	58,0	57,6	57,6	57,7	57,8	10,6	10,9	11,1	11,8	11,1	11,2	10,8	
Ιταλία	26,3	24,9	24,8	24,3	24,4	24,2	23,2	65,4	66,4	65,8	65,9	65,0	63,8	63,9	8,7	8,7	9,4	9,8	10,6	10,2	12,9	
Κάτο Χώρες	23,9	29,9	30,0	28,3	27,3	25,3	23,8	63,0	61,7	61,0	62,1	62,5	63,9	65,0	7,7	8,4	9,0	9,6	10,2	10,8	12,2	
Λοιψόμορφο	20,2	20,7	21,3	22,4	22,1	19,6	19,9	70,0	69,2	68,0	66,2	65,3	67,6	66,9	9,8	10,1	10,7	11,4	12,6	12,8	13,2	
Ευρώπη 9	24,0	23,6	24,2	24,2	24,3	23,3	22,2	66,2	66,0	64,7	64,4	63,4	63,4	63,9	9,8	10,4	11,1	11,4	12,3	13,3	13,9	
Γαερμανία							26,7						62,7								10,6	
Πορτογαλία							27,9						62,2									9,9

Πηγή: — Eurostat, *Population et emploi, 1950-76*, édition 1977.
 — EGYE, *Στατιστικά Φακέλοι Χωρών Πληθυσμού, 1956-76*.
 — Eurostat, *Statistiques de Base de la Communauté, 1978*.

στη μείωση του πληθυσμού των επί μέρους χωρών και β) ή προοδευτική μείωση μέσα στο σύνολο του πληθυσμού του ποσοστού των νέων ηλικιών 0-14 χρόνων, και ή σύγχρονη αύξηση του ποσοστού των προσώπων ηλικίας 65 χρόνων και άνω.

Ο Πίνακας II συνοψίζει την εξέλιξη του γηρασμού των ευρωπαϊκών πληθυσμών.

Στις επόμενες παραγράφους, θα εξετάσουμε τους τρεις βασικούς συντελεστές της δημογραφικής εξέλιξης και διάρθρωσης των χωρών-μελών (θνησιμότητα, γεννητικότητα, μετανάστευση), καθώς και τη γαμηλιότητα αυτών, προβαίνοντας συγχρόνως σε μία διαχρονική και κατά χώρο τοπική ανάλυση. Η γνώση της γαμηλιότητας μιάς περιοχής βοηθά να διευκρινισθεί η εξέλιξη και το επίπεδο της γονιμότητας της περιοχής αυτής, επειδή ο μεγαλύτερος αριθμός των γεννήσεων στην Κοινότητα προέρχεται από τις εγγαμες ενώσεις.

A. Θνησιμότητα

Τα τελευταία χρόνια, ο άγώνας εναντίον της θνησιμότητας και της νοσηρότητας των πληθυσμών σημείωσε επιτυχία, χάρη στην επιστημονική και τεχνική πρόοδο. Ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας ή προσδοκώμενη ζωή κατά τη γέννηση δεν βρισκόταν σε τόσο υψηλά επίπεδα και δεν φανερώσε προοπτική για βελτίωση, όπως δείχνει ο Πίνακας III. Η παράταση αυτή όφειλεται κατά βάση στην ουσιαστική μείωση της βρεφικής θνησιμότητας κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου (βλ. Πίνακα VI).

Τη μεγαλύτερη μακροβιότητα στην Ευρώπη παρουσιάζουν οι Ολλανδοί. Η προσδοκώμενη ζωή κατά τη γέννηση εκτιμάται σήμερα σ' αυτή τη χώρα σε 71,7 χρόνια για τους άνδρες και σε 77,7 χρόνια για τις γυναίκες. Οι Έλληνίδες, οι Βελγίδες και οι Ιρλανδέζες έχουν τη μικρότερη διάρκεια ζωής στην Κοινότητα.

Αύξηση σημειώσε ακόμα τα τελευταία χρόνια και ή προσδοκώμενη διάρκεια ζωής στις ηλικίες των 5, των 15 και των 65 χρόνων (Πίνακας IV). Άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι ή προσδοκώμενη διάρκεια ζωής για τους Έλληνες, μετά την παράκαμψη της θνησιμότητας των πρώτων χρόνων της ζωής, εμφανίζεται μεγαλύτερη απ' ότι στις άλλες χώρες της Κοινότητας, ενώ από την πλευρά των Ελληνίδων υπάρχουν ακόμη περιθώρια για βελτίωση.

Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του '70, ή προσδοκώμενη διάρκεια ζωής των Ολλανδών στην ηλικία των 5 χρόνων ήταν 67,3 χρόνια και των Ελλήνων 68,7, στην ηλικία των 15 χρόνων ήταν αντίστοιχα 57,5 και 58,9 χρόνια και στην ηλικία των 65 χρόνων 13,6 για τους Ολλανδούς και 13,9 για τους Έλληνες.

Αντίθετα, ο αριθμός των θανάτων καθώς και ή αντίστοιχη αναλογία αυτών σε πληθυσμό 1.000 ατόμων —δείκτης θνησιμότητας (Πίνακας V)— ακολουθήσαν μεταπολεμικά στην Ελλάδα, αλλά και στις περισσότερες από τις αναπτυσσόμενες χώρες, άνοδική τάση, παρά

δημογραφικά χαρακτηριστικά και δημογραφικό πρόβλημα τῶν χωρῶν-μελῶν τῆς ΕΟΚ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ. Προσδοκώμενη κατά τὴ γέννηση ζωὴ, κατά φύλο καὶ κατά ἡλικία, χωρῶν-μελῶν τῆς ΕΟΚ

Χῶρες	1950		1970		1980		2000	
	ἄ.Αν.	Γυν.	ἄ.Αν.	Γυν.	ἄ.Αν.	Γυν.	ἄ.Αν.	Γυν.
Βέλγιο	62,0	67,3	68,4	74,5	68,3	74,4	68,3	74,4
Γαλλία	63,6	69,3	69,1	76,7	69,3	77,1	68,8	75,7
Δανία	69,8	72,6	71,0	76,1	71,4	76,7	71,7	77,0
Δ. Γερμανία	64,6	68,5	67,3	73,6	68,7	75,5	68,8	75,7
Ἑλλάδα	63,4	66,7	70,1	73,6	71,0	74,0		
Ἡν. Βασίλειο	66,5	71,2	68,8	75,2	69,9	76,0	71,1	77,2
Ἰρλανδία	64,5	67,0	68,6	73,2	69,5	74,6	70,4	76,4
Ἰταλία	63,8	67,3	68,5	74,6	69,9	75,8	70,7	76,8
Κάτω Χῶρες	70,6	72,9	70,7	76,5	71,7	77,7	72,0	78,3
Λουξεμβούργο	—	—	67,0	73,9	67,9	75,3	67,9	74,3
Ἰσπανία	58,8	63,5	69,0	74,4				
Πορτογαλία	53,5	60,5	65,3	71,0				

Πηγή: Γιά 1950, 1970, G. Wunsch, *Recent Trends in European Mortality*, Working paper, Département de Démographie, UCL, 1974.

— Γιά 1980, 2000, «La démographie européenne en chute libre», in *30 Jours d'Europe*, 259, 1980.

— Γιά Ἑλλάδα 1950, 1970, Ὁ πληθυσμῶς τῆς Ἑλλάδος, ΚΕΠΕ, 1980, σελ. 139, Πιν. 34.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙV. Προσδοκώμενη διάρκεια ζωῆς, κατά φύλο καὶ κατά ἡλικία, χωρῶν-μελῶν ΕΟΚ

Χῶρες	1950-1952				1970-1972			
	5 ἐτῶν		15 ἐτῶν		5 ἐτῶν		15 ἐτῶν	
	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ
Βέλγιο	64,7—70,2	55,0—60,4	12,4—14,8	64,7—70,8	55,0—61,0	12,1—15,3		
Γαλλία	62,7—67,8	53,1—58,2	11,9—14,4	64,8—72,3	55,1—62,5	13,0—16,8		
Δανία	67,5—69,7	57,8—59,9	13,9—14,6	67,2—72,1	57,5—62,3	13,5—16,7		
Δ. Γερμανία	64,5—67,6	55,0—58,0	12,8—13,7	64,5—70,6	54,8—60,8	12,1—15,2		
Ἑλλάδα	64,2—67,1	54,9—57,7	13,0—14,4	68,7—71,7	58,9—62,0	13,9—15,3		
Ἡν. Βασίλειο	64,2—68,5	54,6—58,8	12,0—15,4	65,4—71,4	55,6—61,6	12,0—16,0		
Ἰρλανδία	63,6—65,4	54,0—55,8	12,1—13,3	65,5—70,0	55,7—60,2	12,4—15,0		
Ἰταλία	64,5—67,6	55,0—58,1	12,6—13,7	66,4—72,0	56,7—62,2	13,3—16,2		
Κάτω Χῶρες	68,1—70,0	58,5—60,2	14,1—14,7	67,3—72,8	57,5—63,0	13,6—16,6		
Λουξεμβούργο	—	—	—	—	—	—		
Ἰσπανία	61,0—65,2	52,0—56,1	11,8—13,5	66,8—71,8	57,1—62,0	13,6—16,1		
Πορτογαλία	60,5—65,4	51,5—56,3	11,9—14,0	64,4—70,1	54,9—60,8	12,5—15,2		

Πηγή: *Annuaire Démographique*, ONU, 1979.

* 1959-63 καὶ 1968-72.

τὴν αἰσθητὴ βελτίωση τοῦ δείκτη τῆς προσδοκώμενης ζωῆς κατά τὴ γέννηση.

Οἱ χῶρες ὅμως πού ἔχουν τόν πιό ὑψηλό δείκτη θνησιμότητας εἶναι αὐτές πού ὁ πληθυσμῶς τους παρουσιάζει τὴν πιό προχωρημένη γήρανση.

Θά πρέπει ἐδῶ νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ δείκτης θνησιμότητας (θάνατοι σέ 1.000 κατοίκους) ἐπιπράζεται ἄμεσα ἀπό τὴν κατά ἡλικία σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ. Γιά τὸ λόγο αὐτό, μολοντοῖ ἐπιτρέπει διεθνῆς καὶ διαχρόνιες

συγκρίσεις, δέν ἀποδοῖει μέ ἀκρίβεια τίς δυνάμεις τῆς φθορᾶς πού ἐπικρατοῦν τὴ συγκεκριμένη περίοδο στους ἀνθρώπινους πληθυσμούς. Κατὰ συνέπεια, ἡ ἐπίπτωση ἀπὸ τὴν προοδευτικὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν ζωῆς (πτώση θνησιμότητας κατά ἡλικία) ὑπερκαλύπτεται ἀπὸ τὸν ἐπιταχυνόμενον ρυθμὸ τῆς γήρανσης τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀντικατοπτρίζεται στὴν αὐξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἀτόμων ἡλικίας ἀνω τῶν 65 χρόνων μεταξὺ 1950 καὶ 1978 (Πίνακας ΙΙ).

ΠΙΝΑΚΑΣ V. Γεννήσεις, θάνατοι, φυσική αύξηση πληθυσμού χωρών-μελών Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, 1950-1979 για 1.000 κατοίκους

Χώρες	Γεννήσεις								Χώρες	Θάνατοι							
	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	1979		1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	1979
Βέλγιο	16,5	16,7	16,9	16,3	14,6	12,1	12,5	12,6	Βέλγιο	12,0	12,2	12,3	12,1	12,3	12,1	11,9	11,4
Γαλλία	20,6	18,5	17,9	17,8	16,8	14,1	13,8	14,1	Γαλλία	12,7	12,1	11,4	11,2	10,7	10,6	10,3	10,2
Δανία	18,7	17,3	16,6	18,0	14,4	14,2	12,2	11,6	Δανία	9,2	8,7	9,5	10,1	9,8	10,1	10,4	10,7
Δ. Γερμανία	16,2	15,7	17,4	17,7	13,4	9,7	9,4	9,5	Δ. Γερμανία	10,5	11,1	11,6	11,5	12,1	12,1	11,8	11,6
Έλλάδα	20,0	19,4	18,9	17,7	16,5	15,7	15,9	15,7	Έλλάδα	7,1	6,9	7,3	7,9	8,4	8,8	8,8	8,7
Ήν. Βασίλειο	16,2	15,4	17,5	18,4	16,2	12,4	12,3	13,1	Ήν. Βασίλειο	11,8	11,8	11,5	11,6	11,8	11,8	12,0	12,1
Ίρλανδία	21,4	21,0	21,5	22,1	21,9	21,6	21,1	21,1	Ίρλανδία	12,7	12,6	11,5	11,5	11,4	10,7	10,0	10,4
Ίταλία	19,6	17,7	17,9	18,8	16,5	14,8	12,6	11,8	Ίταλία	9,8	9,1	9,4	9,8	9,6	9,9	9,5	9,4
Κάτω Χώρες	22,7	21,3	20,8	19,9	18,3	13,0	12,6	12,5	Κάτω Χώρες	7,5	7,6	7,6	8,0	8,4	8,3	8,2	8,0
Λουξεμβούργο	14,7	15,3	16,0	16,0	13,0	11,1	11,4	11,4	Λουξεμβούργο	11,5	11,3	11,8	12,2	12,2	12,2	11,7	11,1
Ευρώπη 9	18,1	17,0	17,9	18,3	15,8	12,8	12,1		Ευρώπη 9	10,9	10,8	10,9	10,9	11,0	11,0	10,8	
Ίσπανία					19,1 ¹		17,2	17,3	Ίσπανία					8,4 ¹		7,9	8,0
Πορτογαλία					19,0 ¹		17,1	15,1	Πορτογαλία					10,5 ¹		9,8	8,5

Χώρες	Φυσική αύξηση							
	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	1979
Βέλγιο	4,5	4,5	4,6	4,2	2,3	0,0	0,6	1,2
Γαλλία	7,9	6,4	6,5	6,6	6,1	3,5	3,5	3,9
Δανία	9,5	8,6	7,1	7,9	4,6	4,1	1,8	0,9
Δ. Γερμανία	5,7	4,6	5,8	6,2	1,3	-2,4	-2,4	-2,1
Έλλάδα	12,9	12,5	11,6	9,8	8,1	6,9	7,1	7,0
Ήν. Βασίλειο	4,4	3,6	6,0	6,8	4,4	0,6	0,3	1,0
Ίρλανδία	8,7	8,4	10,0	10,6	10,5	10,9	11,1	10,7
Ίταλία	9,8	8,6	8,5	9,0	6,9	4,9	3,1	2,4
Κάτω Χώρες	15,2	13,7	13,2	11,9	9,9	4,7	4,4	4,5
Λουξεμβούργο	3,2	4,0	4,2	3,8	0,8	-1,1	-0,3	0,3
Ευρώπη 9	7,2	6,2	7,0	7,4	4,8	1,8	1,3	1,1
Ίσπανία					10,7 ¹		9,3	9,3
Πορτογαλία					8,8 ¹		7,3	6,6

1. Μέσος όρος για την περίοδο 1971-75.

Πηγή: - Eurostat, *Population et Emploi*, 1950-76, έκδοση 1977.

- Eurostat, *Statistiques de Base de la Communauté*, 1978.

- ΕΣΥΕ, *Στατιστικά Φυσικής Κίνησης Πληθυσμού*, 1956-77.

Έτσι, η Έλλάδα εμφανίζεται σήμερα (βλ. Πίν. V) με εδνοϊκότερη αναλογία θανάτων σε πληθυσμό 1.000 ατόμων έναντι των χωρών εκείνων που προηγήθηκαν στην παράταση της μέσης διάρκειας ζωής. Στο σύνολο, οι δείκτες θνησιμότητας των χωρών της Κοινότητας βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα και παρουσίασαν μείωση κατά τα έτη 1978 και 1979.

Την πιο υψηλή θνησιμότητα στην Κοινότητα έχει το Ήνωμένο Βασίλειο με 12,1 θανάτους σε 1.000 κατοίκους. Ακολουθούν η Όμοσπονδιακή Γερμανία με

11,6 και το Βέλγιο με 11,4 θανάτους. Την πιο χαμηλή θνησιμότητα συναντούμε στην Ολλανδία με 8 θανάτους σε 1.000 κατοίκους και στην Έλλάδα με 8,7 θανάτους σε 1.000 κατοίκους. Η Γαλλία, με 10,2 θανάτους, βρίσκεται σε μια ενδιάμεση κατάσταση που οφείλεται στη λιγότερο προχωρημένη γήρανση του πληθυσμού της. Ο πιο νέος πληθυσμός της Ελλάδας, της Ίσπανίας και της Πορτογαλίας συμβάλλει ώστε τα ποσοστά θνησιμότητας των χωρών αυτών να είναι κάτω από το μέσο ποσοστό της Κοινότητας.

δημογραφικά χαρακτηριστικά και δημογραφικό πρόβλημα τῶν χωρῶν-μελῶν τῆς ΕΟΚ

ΠΙΝΑΚΑΣ VI. Δείκτης βρεφικῆς θνησιμότητας (θάνατοι βρεφῶν σέ 1.000 γεννήσεις ζώντων)

Χῶρες	1961	1965	1970	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Βέλγιο	28,1	24,1	21,1	17,4	16,1	15,3	11,9	11,6	11,1
Δανία	21,8	18,7	14,2	10,7	10,4	10,2	8,9	8,8	9,1
Γαλλία	25,6	21,9	18,2	14,7	13,8	12,5	11,4	10,6	10,1
Δ. Γερμανία	31,7	23,8	23,6	21,2	19,8	17,4	15,5	14,7	13,5
Ἑλλάδα	39,8	34,3	29,6	23,9	24,0	22,5	20,3	19,5	18,8
Ἦν. Βασίλειο	22,1	19,6	18,6	16,8	16,1	14,3	14,1	13,2	12,7
Ἰρλανδία	30,4	25,0	19,6	17,8	17,5	14,6	15,7	14,9	14,9
Ἰταλία	40,7	36,0	29,6	22,9	21,2	19,5	17,6	16,8	15,3
Κάτω Χῶρες	17,0	14,4	12,7	11,3	10,6	10,7	9,5	9,6	8,6
Λουξεμβούργο	26,2	24,0	24,6	15,5	—	—	—	10,5	—
Ἰσπανία	46,2	37,8	29,7	13,8	12,1	—	15,6	15,1	—
Πορτογαλία	22,1	64,9	58,0	37,9	38,9	—	38,9	—	—

Πηγή: ΟΝΥ, *Annales Démographiques*, 1968, 1970, 1979.
— Γιά 1978, 1979, *Statistiques de Base de la Communauté Européenne*.

Ἐξ ἄλλου, στίς χῶρες τῆς Κοινότητας σημείωσε ἐντυπωσιακή πτώση καί ὁ δείκτης τῆς βρεφικῆς θνησιμότητας (θάνατοι παιδιῶν κάτω τοῦ ἑνός ἔτους σέ 1.000 γεννήσεις ζώντων) τίς τελευταῖες δεκαετίες.

Στήν Κοινότητα (1979), τήν πύ χαμηλή βρεφική θνησιμότητα τή συναντοῦσε στίς Κάτω Χῶρες. Μόνο 8,6 παιδιά ἀπό τά 1.000 πού γεννήθηκαν ζωντανά πεθαίνουν πρῖν νά συμπληρώσουν τήν ἡλικία τοῦ ἑνός χρόνου. Οἱ Κάτω Χῶρες πλησιάζουν τό καλύτερο παγκόσμιο ἐπίπεδο πού εἶναι αὐτό τῆς Σουηδίας μέ 7,8 θανάτους βρεφῶν σέ 1.000 γεννήσεις.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι, ἐπειδή στή διαμόρφωση τῆς βρεφικῆς θνησιμότητας παίζει πρωτεύοντα ρόλο ἡ νεογνική θνησιμότητα (δηλαδή ἐκείνη τῶν πρώτων 28 ἡμερῶν ἀπό τή γέννηση), ἡ προσπάθεια γιά μεγαλύτερη συμπίεση τῆς βρεφικῆς θνησιμότητας προσκρούει προοδευτικά σέ μεγαλύτερα ἐμπόδια καί φαίνεται δύσκολο νά πέσει κάτω ἀπό τοὺς 7,8 θανάτους σέ 1.000 γεννήσεις ζώντων.

Ἡ βρεφική θνησιμότητα βρίσκεται σέ πού χαμηλό ἐπίπεδο στή Δανία καί στή Γαλλία. Μόνο 9 παιδιά στίς χίλιες γεννήσεις ζώντων πεθαίνουν πρῖν νά συμπληρώσουν τόν πρώτο χρόνο τῆς ἡλικίας τους στή Δανία, καί 10 στή Γαλλία. Ἀπό αὐτά, τὰ 5 πεθαίνουν πρῖν νά συμπληρώσουν μία ἐβδομάδα ζωῆς.

Τήν πύ ὑψηλή βρεφική θνησιμότητα στήν Κοινότητα ἔχει ἡ Ἑλλάδα μέ 18,8 θανάτους παιδιῶν σέ 1.000 γεννήσεις ζώντων καί ἀκολουθοῦν ἡ Ἰταλία μέ 15,3 θανάτους καί ἡ Ἰρλανδία μέ 14,9 θανάτους. Κατά τή διάρκεια τῆς τελευταίας εικοσαετίας ἡ βρεφική θνησιμότητα ἔχει μειωθεῖ σημαντικά τόσο στήν Ἑλλάδα ὅσο καί στήν Ἰταλία. Στίς χῶρες αὐτές, παρά τό γεγονός ὅτι τό σημερινό ποσοστό εἶναι τό 1/3 τοῦ ποσοστοῦ τοῦ 1960, ἐξακολουθεῖ νά εἶναι μεγαλύτερο ἀπό τή μέση τιμή τῆς Κοινότητας τῶν 9 (13,3‰).

Ἡ ὑψηλή βρεφική θνησιμότητα στήν Ἑλλάδα ὀφείλεται κυρίως σέ λοιμώδη νοσήματα. Αὐτά μποροῦν νά προληφθοῦν ἢ νά ἀντιμετωπισθοῦν μέ ἐπιτυχία, μέ τήν κατάλληλη διαφώτιση τοῦ πληθυσμοῦ, τήν ἐξυγίανση τοῦ περιβάλλοντος, τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν διατροφῆς, τό κατάλληλο παραϊατρικό προσωπικό, τήν ἄρτια νοσηλευτική ὀργάνωση καί γενικότερα μέ τήν ἀνοδο τῆς πολιτιστικῆς στάθμης ὀρισμένων ὁμάδων τοῦ πληθυσμοῦ πού ὑστεροῦν.

Τό γεγονός ὅτι σέ μία πενταετία ἡ βρεφική θνησιμότητα ἀπό λοιμώδη νοσήματα μειώθηκε σημαντικά σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες ὁμάδες αἰτίων (τό 1967 ἀντιπροσώπευε τό 31,7% τῶν αἰτίων καί τό 1972 τό 22,9%) ἀποδεικνύει ὅτι ὑπάρχουν περιθώρια γιά τή μείωση τῆς βρεφικῆς θνησιμότητας στό μέλλον.

Ἀκόμα, τά τελευταῖα χρόνια στίς χῶρες τῆς Κοινότητας σημείωσε μείωση καί ὁ ἀριθμός τῶν βρεφῶν πού γεννιοῦνται νεκρά.

Ἡ συχνότητα αὐτή, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ὡς ποσοστό σέ 1.000 γεννήσεις ζώντων, κυμαίνεται συνήθως μεταξύ 12 καί 15 καί φαίνεται ὅτι συμβαδίζει μέ τό ὑγειονομικό ἐπίπεδο κάθε χώρας.

Στήν Ἑλλάδα, ἡ ὑψηλότερη συχνότητα, στίς πόλεις, 12,4‰ ἐναντί 10,9‰ στήν ὑπαιθρο, ὑποδηλώνει ὅτι πολλές γεννήσεις νεκρῶν ἰδίως στήν ὑπαιθρο χώρα δέν δηλωθῶνται στή ληξιαρχικά γραφεῖα. Τό γεγονός ὁμοῦ ὅτι οἱ γεννήσεις νεκρῶν στίς ἄστικές περιοχές βάσει τῶν ἐπίσημων στατιστικῶν μειώθηκαν σέ διάστημα 15ετίας ἀπό 25% σέ 13% περίπου εἶναι ἐνδεικτικό τῆς βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν ὑγιεινῆς.

Β. Γαμηλιότητα

Ἡ γαμηλιότητα γενικά σημαίνει τή συμπεριφορά

ΠΙΝΑΚΑΣ VII. Ἐκτίμηση τῆς μέσης ἡλικίας ἀνδρῶν καί γυναικῶν κατά τόν πρῶτο γάμο τῶν γενεῶν 1921-1940 στίς χῶρες-μέλη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος

Γενεές	Βέλγιο		Γαλλία		Δανία		Δ. Γερμανία		Ἑλλάδα		Ἦν. Βασίλειο		Ἴρλανδία		Ἴταλία		Κάτω Χῶρες	
	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ
1921-25	26,1	23,6	25,6	23,6	26,4	23,4	27,4	25,3	29,4	25,8	25,9		31,6	27,6	—	25,06	27,4	25,3
1926-30	25,5	23,0	25,3	23,1	26,0	22,9	26,6	24,8	29,0	25,4	25,6		30,9	27,3	28,4	24,73	27,1	24,8
1931-35	25,1	22,4	25,8	23,1	25,6	22,7	26,2	24,2	28,7	25,3	25,2	23,2	30,0	26,8	—	24,37	26,7	24,4
1936-40	24,7	22,3	25,9	22,7	25,3	22,6	26,2	23,7	28,5	24,8	24,9		29,1	26,3	—	23,96	26,2	23,9

Πηγή: — Situation démographique de la France, *Population*, 2, 1978, σελ. 311, Πίν. 16.
 — Γιά Ἴρλανδία καί Ἦν. Βασίλειο (Α), «Nuptialité et Fécondité des mariages en Irlande», *Population*, 3, 1978, σελ. 672, Πίν. 2.
 — Γιά Ἴταλία (Γ) «L'Italie, l'Espagne et le Portugal», *Population*, 4-5, 1980, σελ. 943, Πίν. 10.
 — Γιά Ἦν. Βασίλειο (Γ) καί Ἴταλία (Α) «Evolution de la nuptialité en Europe Occidentale depuis la guerre», *Population*, 2, 1971, σελ. 330.

τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στό γάμο. Ἡ συμπεριφορά αὐτή ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπό τίς ἐξελίξεις τῶν ἡθῶν καί γενικά ἀπό τίς κοινωνικές καί οἰκονομικές συνθήκες.

Κατά τήν διάρκεια τῶν εἴκοσι χρόνων πού ἀκολούθησαν τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μειώθηκε αἰσθητά στή Δυτική Εὐρώπη τό ποσοστό ἀνδρῶν καί γυναικῶν πού παρέμειναν ἀνύπαντροι, ἐνῶ συγχρόνως αὐξήθηκε ὁ ἀριθμός αὐτῶν πού συνήψαν γάμο ὄλο καί σέ πῶ μικρές ἡλικίες. Ἡ τελευταία αὐτή τάση εἶχε σάν ἀποτελεσμα τή μείωση τῆς μέσης ἡλικίας ἀνδρῶν καί γυναικῶν κατά τόν πρῶτο γάμο. Τό φαινόμενο αὐτό, δηλαδή οἱ Δυτικοευρωπαῖοι νά παντρεύονται τόσο νέοι καί σέ τόσο μεγάλο ἀριθμό, ἔχει νά παρατηρηθεῖ ἀπό τό δευτερο ἡμισυ τοῦ 18ου αἰώνα.

Ἡ ἡλικία γάμου γιά τίς γενεές πού παντρεύτηκαν στίς ἀρχές τοῦ 1970 τοποθετεῖται, ἀνάλογα μέ τή χώρα, μεταξύ 24 καί 25 χρόνια γιά τοὺς ἄνδρες καί 22 καί 23 γιά τίς γυναῖκες. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν ἡ Ἴταλία, ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Ἴρλανδία ὅπου ἡ μέση ἡλικία, παρά τήν πτωτική τῆς τάση, ἐξακολουθεῖ νά παραμένει σέ σχετικά ὑψηλά ἐπίπεδα.

Ὁ Πίνακας VII διαγράφει τήν προοδευτική μείωση τῆς μέσης ἡλικίας κατά τόν πρῶτο γάμο στίς σύγχρονες γενεές.

Τήν τελευταία ὄμως δεκαετία, ἡ εὐρωπαϊκή γαμηλιότητα ἔχει μπεῖ σέ νέα φάση: Ὁ ἐτήσιος ἀριθμός τῶν ἐγγάμων ἐνώσεων παρουσιάζει μείωση, ἐνῶ ὁ ἀριθμός τῶν διαζυγίων αὐξήθηκε (Πίνακας VII).

Ὁ δείκτης τῆς γαμηλιότητας (ἐτήσιος ἀριθμός γάμων ἀνά 1.000 κατοίκους) παρουσιάζει τά τελευταία χρόνια συνεχῆ πτώση στή Δυτική καί Βόρεια Εὐρώπη. Ἡ πτώση ἐμφανίστηκε ἀρχικά τό 1965 στή Σουηδία καί στή Δανία, καί στή συνέχεια, μετά τό 1970, ἐπεκτάθηκε καί στίς ἄλλες χῶρες (Δ. Γερμανία, Κ. Χῶρες, Ἦν. Βασίλειο καί τέλος Βέλγιο, Γαλλία, Ἴταλία).

Τό 1978 ἡ μέση τιμή τῆς Κοινότητος ἦταν 6,3 γά-

μοι σέ 1.000 κατοίκους ἐναντι 7,9 πού ἦταν τό 1960.

Τό 1960, ἦταν οἱ Γερμανοί καί οἱ Γερμανίδες πού κρατοῦσαν τά σκήπτρα μέ 9,4 γάμους στούς 1.000 κατοίκους. Τό 1970 ἦταν οἱ Ὀλλανδοί μέ ποσοστό γαμηλιότητας 9,5 γάμους σέ 1.000 κατοίκους.

Τό 1978 μετά τοὺς Ἕλληνες εἶναι οἱ Βρεταννοί πού παντρεύονται σέ μεγαλύτερο ἀριθμό, ἐνῶ οἱ Γερμανοί ἔχουν γίνει στήν Εὐρώπη οἱ μεγάλοι ἀρνητές τοῦ γάμου καί τοὺς ἀκολουθοῦν οἱ Δανοί. Τό 1978, στή Δυτική Γερμανία σημειώθηκαν 5,4 γάμοι σέ 1.000 κατοίκους. Ἀπό τό 1970, στή χώρα αὐτή παρατηρεῖται μίο συνεχῆς αὐξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἀνυπάντρων σ' ὄλες τίς ἡλικίες μέχρι τά πενήντα χρόνια γιά τοὺς ἄνδρες καί μέχρι τά τριάντα πέντε γιά τίς γυναῖκες.

Στή Δανία, ὁ δείκτης τῆς γαμηλιότητας πέρασε ἀπὲ 7,4 γάμους σέ 1.000 κατοίκους τό 1970, σέ 5,6 γάμους τό 1978. Ἀλλά καί στή Γαλλία καί στήν Ἴταλία ἡ γαμηλιότητα συνεχίζει τήν πτωτική τῆς τάση. Ἐτσι τό 1978 στήν Ἴταλία σημειώθηκε τό πῶ χαμηλό ποσοστό γαμηλιότητας (5,9%) ἀπὸ τό 1861, μέ ἐξαίρεση τήν περίοδο τοῦ πολέμου. Στή Γαλλία, τό ποσοστό αὐτό ἐφθασε τό 1978 σέ 6,6 γάμους ἀνά 1.000 κατοίκους. Τόσο χαμηλό ποσοστό εἶχε νά παρατηρηθεῖ ἀπὸ τό 1943 καί 1944, ὅταν ἡ τιμή τοῦ δείκτη γαμηλιότητας ἦταν ἀντίστοιχα 5,7 καί 5,4 γάμοι ἀνά 1.000 κατοίκους. Ἐπίσης τό ποσοστό τῶν Γαλλίδων πού θά μείνουν ἀνύπαντρες γιά τό 1979 ἀνέρχεται σ 26%, ἐνῶ τό 1972 τό ποσοστό αὐτό ἦταν μόλις 5% Ἡ διαφορά αὐτή ὀφείλεται μᾶλλον σέ μιά καθυστερήση τοῦ γάμου, λόγω κυρίως οἰκονομικῶν δυσχερειῶν παρά σέ μιά ἀρνηση τοῦ γάμου.

Αὐτό ἐνισχύεται καί ἀπὸ τό γεγονός ὅτι, ἐνῶ τό ποσοστό τῶν γυναικῶν πού κατά τήν περίοδο 1965-71 στήν ἡλικία 25-29 χρόνων δέν εἶχε ἀκόμη παντρευθεῖ ἦταν 16,4% καί τό 1979 ἐφθασε στό 19,5% τό ποσοστό τῶν ἀνυπάντρων γυναικῶν ἡλικίας 30-4 χρόνια παραμένει καί τό 1979 στό ἐπίπεδο τοῦ 1961 ἤτοι 10,7% τοῦ γυναικείου πληθυσμοῦ.

δημογραφικά χαρακτηριστικά και δημογραφικό πρόβλημα των χωρών-μελών της ΕΟΚ

ΠΙΝΑΚΑΣ VIII. α) Συχνότητα γάμων σε 1.000 κατοίκους, και β) Συχνότητα διαζυγίων σε 1.000 κατοίκους στις χώρες-μέλη της Κοινότητας

Χώρες	α							β					
	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	1955	1960	1965	1970	1975	1978
Βέλγιο	8,3	7,7	7,1	7,0	7,6	7,4	6,8	0,48	0,50	0,59	0,66	1,12	
Γαλλία	7,9	7,2	7,0	7,1	7,8	7,3	6,6	0,72	0,66	0,72	0,79	1,16	
Δανία	9,1	7,9	7,8	8,8	7,4	6,3	5,6	1,53	1,46	1,37	1,93	2,62	
Δ. Γερμανία	10,7	8,8	9,4	8,3	7,3	6,2	5,4	0,85	0,83	0,93	1,24	1,73	
Έλλάδα	7,7	8,3	7,0	9,4	7,7	8,4	8,2	—	0,30	0,41	0,36	0,41	
Ήν. Βασίλειο	7,8	8,4	7,5	7,8	8,5	7,7	7,4	0,59	0,51	0,78	1,04	2,43	
Ιρλανδία	5,4	5,6	5,5	5,9	7,1	6,8	6,4	—	—	—	—	—	
Ιταλία	7,7	7,5	7,6	7,6	7,3	6,7	5,9	—	—	—	—	—	
Κάτω Χώρες	8,2	8,3	7,8	8,8	9,5	7,3	6,4	0,51	0,49	0,50	0,79	1,47	
Λουξεμβούργο	8,6	8,3	7,1	6,6	6,4	5,6	6,0	0,36	0,49	0,44	0,64	0,70	
Ευρώπη 9	8,5	7,9	7,9	7,8	7,8	7,0	6,3						
Ισπανία	—	8,1	7,8	7,2	7,4	7,5	7,0	—	—	—	—	—	
Πορτογαλία	—	8,5	7,9	8,2	9,4	9,7	8,3	0,11	0,08	0,08	0,05	0,16	

Στό Βέλγιο, είναι βασικά οι γάμοι μεταξύ των νέων κάτω των 25 χρόνων που βρίσκονται σε συνεχή πτώση. Αντίθετα, ο αριθμός αυτών που συνάπτουν δεύτερο γάμο τείνει να αυξηθεί.

Γενικά, τα τελευταία χρόνια, στις περισσότερες χώρες της Κοινότητας, η μείωση του αριθμού των γάμων συνοδεύεται και από μία τάση για αύξηση της μέσης ηλικίας κατά τον πρώτο γάμο. Σήμερα, δεν παντρεύονται τόσο νέοι όσο στις αρχές του 1970. Στη Γαλλία, π.χ., η μέση ηλικία κατά τον πρώτο γάμο από 24,4 χρόνια, που ήταν κατά την περίοδο 1970-73 για τους άνδρες και 22,4 για τις γυναίκες, έφθασε το 1978 στα 25 χρόνια για τους άνδρες και στα 22,8 για τις γυναίκες.

Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί στην αύξηση της ανεργίας που τα τελευταία αυτά χρόνια πλήττει κυρίως τους νέους. Η ανεργία στην Κοινότητα πληττείται κατά μέσο όρο το 6% του ενεργού πληθυσμού και το 11% των νέων κάτω των 25 χρόνων. Τα 2/5 των Ευρωπαίων νέων έχουν ηλικία κάτω των 25 χρόνων.

Στη διαμόρφωση των σημερινών συνθηκών της γαμλιότητας, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν, εκτός από τις οικονομικές δυσκολίες, και το νέο καθεστώς των θθών που επιτρέπει τις εξώγαμες ενώσεις. Ο αριθμός των εξωγάμων συμβάσεων, κυρίως μεταξύ των νέων, όλο και αυξάνει μετά το 1975 στη Γαλλία, Γερμανία, Ήνωμένο Βασίλειο και Δανία. Το γεγονός αυτό καθυστερεί τη σύναψη του γάμου και έχει σαν αποτέλεσμα να μειώνεται η συχνότητα των γάμων και να αυξάνει η μέση ηλικία γάμου ανδρών και γυναικών.

Στην Ελλάδα, το ποσοστό των γάμων που συνάπτονται κάθε χρόνο παραμένει στο ίδιο περίπου επίπεδο (8%) από το 1956 μέχρι σήμερα. Τα τελευταία

χρόνια, η ελληνική γαμλιότητα χαρακτηρίζεται από μία μικρή άνοδική πορεία με σύγχρονη τάση για σύναψη του πρώτου γάμου σε μικρότερη ηλικία (βλ. Πίνακα VII). Έτσι, ενώ το 1956 η διάμεση ηλικία κατά τον πρώτο γάμο ήταν 28,2 χρόνια για τους άνδρες και 24,2 για τις γυναίκες, το 1975 ήταν 27,7 και 22,6 αντίστοιχα. Στην επαρχία, η διάμεση ηλικία είναι κατά δύο περίπου χρόνια μικρότερη από την ηλικία των νεονύμφων των πόλεων. Το 1956 η διάμεση ηλικία των ανδρών στις πόλεις ήταν 29,7 χρόνια και στην ύπαιθρο 27,4, ενώ δε γυναικών 25,3 και 23,8 χρόνια αντίστοιχα. Το 1975 η ηλικία αυτή ήταν για τους άνδρες 28,1 χρόνια στην πόλη και 26,9 στην ύπαιθρο, ενώ για τις γυναίκες ήταν 23,4 και 21,4 χρόνια.

Έξ άλλου, ο δείκτης γαμλιότητας βρίσκεται σε σχετικά υψηλά επίπεδα στην Ισπανία με 7 γάμους στους 1.000 κατοίκους και στην Πορτογαλία με 8,3 γάμους στους 1.000 κατοίκους.

Αναπόσπαστο τμήμα της ευρωπαϊκής γαμλιότητας αποτελεί η διαχρόνια τάση των Ευρωπαίων για τη λύση των εγγάμων συμβιώσεων. Η τάση αυτή, μολονότι εξαρτάται άμεσα από την ισχύουσα νομοθεσία, είναι ένδοξο στοιχείο της εξέλιξης των ήθων μιάς κοινωνίας.

Τα τελευταία δέκα χρόνια, ο αριθμός των διαζυγίων σε όλες τις χώρες της Κοινότητας σημειώνει άνοδική πορεία. Η τάση αυτή έχει αρχίσει πολύ πριν θεθούν σε ισχύ σε χώρες, όπως Γαλλία, Ήν. Βασίλειο, Κ. Χώρες, Ιταλία, Λουξεμβούργο, οι νέες νομοθεσίες που διευκολύνουν τη λύση του γάμου και που συμβάλλουν, όπως είναι φυσικό, στην αύξηση του αριθμού των διαζυγίων.

Ειδικότερα: Η Δανία, με ποσοστό 2,6 διαζύγια σε 1.000 κατοίκους το 1975, και το Ήν. Βασίλειο με 2,4 κατέχουν την πρώτη θέση στην Κοινότητα, ενώ η Ήρ-

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΧ. Διάμεσος ηλικία ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα κατά τον πρώτο γάμο, στο σύνολο (Σ), τις Πόλεις (Π) και την Ύπαιθρο Χώρα (Υ): 1956-75

Έτος	Σ	Άνδρες		Γυναίκες		
		Π	Υ	Π	Υ	
1956	28,2	29,7	27,4	24,3	25,3	23,8
1960	28,4	29,9	27,6	24,4	25,5	23,9
1965	28,7	29,6	27,8	24,9	24,6	23,3
1970	28,0	28,8	27,0	22,9	23,6	22,1
1975	27,7	28,1	26,9	22,6	23,4	21,4

Πηγή: ΕΣΥΕ. Ο πληθυσμός της Ελλάδος κατά το 2ο ήμισυ του 20ού αιώνας, 1980.

λανδία την τελευταία. Πρέπει φυσικά να σημειωθεί ότι το νόμιμο διαζύγιο δεν ισχύει στην Ίρλανδία, όπως και στην Ισπανία.

Στό Βέλγιο, η άνοδική τάση του δείκτη έχει επιταχυνθεί από το 1973. Η συχνότητα των διαζυγίων είναι σχετικά πιο υψηλή στις μεγάλες ηλικίες. Έτσι, η μέση ηλικία των διαζευγμένων ήταν το 1973 35 χρόνια και 7 μήνες για τους άνδρες και 33 χρόνια για τις γυναίκες. Το 1976 αυξήθηκε, για να φθάσει 36 χρόνια και 7 μήνες για τους άνδρες και 33 χρόνια και 10 μήνες για τις γυναίκες. Παράλληλα, η μέση διάρκεια των διαλυμένων γάμων αυξήθηκε κατά ένα χρόνο μεταξύ 1973 και 1976 (το 1976 ήταν 11 χρόνια και 11 μήνες).

Στο Λουξεμβούργο, όπου ο αριθμός των γάμων σημείωσε πτώση κατά 4% στα τρία τελευταία χρόνια, το διαζύγιο βρίσκεται σε πλήρη άνοδο.

Στις Κάτω Χώρες, επίσης, ο δείκτης των διαζυγίων έχει αυξηθεί. Το 1978 υπήρχαν 6,5 διαζύγια για 1.000 νόμιμες ενώσεις, ενώ το 1960 δέν ήταν παρά μόνο 2,6 για 1.000 νόμιμες ενώσεις.

Ο αριθμός των διαζυγίων έχει διπλασιαστεί στη Γαλλία μέσα στα όκτω τελευταία χρόνια. Ο αριθμός των διαζευγμένων ανδρών και γυναικών ηλικίας 25-34 χρόνων έχει σχεδόν τριπλασιαστεί μεταξύ 1968 και 1979. Έαν η σημερινή συχνότητα συνεχισθεί, θα έχει σύν συνέπεια οι 22 από τους 100 γάμους να τελειώνουν μ' ένα διαζύγιο. Η τάση για διαζύγιο εμφανίζεται όλο και περισσότερο υψηλή κατά τα πρώτα χρόνια του γάμου. Η μέση διάρκεια των διαλυμένων γάμων, που ήταν 10,5 χρόνια κατά τη διάρκεια της περιόδου 1960-64, έπεσε στα 9,4 χρόνια το 1977. Έπίσης, έχει μειωθεί και η μέση ηλικία των διαζευγμένων. Το 1968, το 21% των διαζευγμένων γυναικών και ανδρών ήταν κάτω από 40 χρόνων. Το ποσοστό αυτό, το 1979, αντιπροσώπευε αντίστοιχα τώ 35% και τό 37% στο σύνολο του διαζευγμένου πληθυσμού.

Αντίθετα, στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία τό ποσοστό των διαζυγίων στους 1.000 κατοίκους εξα-

κολουθεί να παραμένει ακόμη και σήμερα σε χαμηλά επίπεδα, παρουσιάζει όμως μία άνοδική τάση. Στην Πορτογαλία υπάρχει ή λύση μόνο του πολιτικού γάμου. Ένδ στην Ελλάδα, που τό δικαίωμα και οι διευκολύνσεις του διαζυγίου έχουν αναγνωρισθεί, τό 1979 τό ποσοστό των διαζυγίων στους 1.000 κατοίκους ή-ταν 0,5.

Την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα, ή ροπή προς τό διαζύγιο εκδηλώνεται πιο αισθητά κατά τά πρώτα χρόνια του γάμου. Έτσι, τό 1970 οι λυθέντες γάμοι διάρκειας μέχρι ενός χρόνου αντιπροσώπευαν μόλις τό 1,9% του συνόλου. Οι λυθέντες γάμοι διάρκειας από ένα μέχρι δύο χρόνια τό 6,3%, και οι γάμοι διάρκειας από δύο μέχρι τρία χρόνια τό 8%. Το 1978, τά ποσοστά αυτά ήταν αντίστοιχα 6,6%, 8,2% και 9,2%.

Γ. Γεννητικότητα

Η γεννητικότητα ενός πληθυσμού άποτελεί τό δυναμικό στοιχείο της ανανεώσεώς του. Είναι αυτή που καθορίζει άποφασιστικά την άξηση, την κατά ηλικία κατανομή και τό βαθμό γηρασμού του.

Έπειδή ό δείκτης γεννητικότητας (δηλαδή ή συχνότητα που γεννήσεων ανά 1.000 κατοίκους (βλ. Πίνακα V) επηρεάζεται άμεσα από την κατά ηλικία σύνθεση του πληθυσμού, γι' αυτό στην παρούσα μελέτη θά χρησιμοποιηθεί σαν αντιπροσωπευτικός δείκτης συγκρίσεως ό δείκτης γονιμότητας ή Συντελεστής Όλικής Γονιμότητας.⁵

Στόν Πίνακα X διαφαίνεται ότι ή πτώση της γονιμότητας, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1965-1978, είναι μία πραγματικότητα που έχει πλήξει όλες τις χώρες της Κοινότητας.

Άξιοσημείωτο είναι τό γεγονός ότι ή γονιμότητα, που παρουσιάσε μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μεγάλη άξηση στις περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, σημειώνοντας έτσι τό περίφημο baby-boom, άρχισε τό 1964 την παρούσα πτωτική της τάση, σχεδόν συγχρόνως σε όλες αυτές τις χώρες. Η τάση αυτή ένοτάθηκε μετά τό 1970 και έξελιχθηκε κατά τρόπο όμοιογενή, παρά τις αισθητές διαφορές που υπήρχαν από τη μία χώρα στην άλλη και που άφορούσαν τις σχετικά με την αντίσπλληψη, την κοινωνική πολιτική, τά οικογενειακά έπιδόματα νομοθεσίες καθώς και τό επίπεδο ζωής.

Στήν πραγματικότητα, τό μεταπολεμικό baby-boom κάλυψε μία τάση για μείωση των γεννήσεων που είχε άρχισι σε όλες τις χώρες από τά τέλη του 19ου και στις άρχές τό 20ού αιώνα.

Ο ρυθμός της σύγχρονης πτώσεως ήταν πιο έντονος στις χώρες στις όποιες ή γονιμότητα είχε παρουσιάσει μεταπολεμικά τη μεγαλύτερη άξηση (βλ. Πίν. X).

5. βλ. όπος. 3, σελ. 355.

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ. Έξελξη Συντελεστών Όλικής Γονιμότητας χωρών-μελών Ευρωπαϊκής Κοινότητας, 1950-1979

Χώρες	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1978	1979
Βέλγιο	2,34	2,38	2,56	2,61	2,23	1,74	1,69	1,70
Γαλλία	2,93	2,67	2,73	2,84	2,47	1,92	1,84	1,87
Δανία	2,58	2,58	2,54	2,61	1,95	1,92	1,67	1,61
Δυτ. Γερμανία	2,10	2,13	2,37	2,51	2,01	1,45	1,39	1,40
Έλλάδα	—	2,32	2,22	2,24	2,40	2,31	2,26	2,25
Ήν. Βασίλειο	2,19	2,22	2,68	2,83	2,44	1,81	1,78	1,87
Ίρλανδία	—	3,39	3,73	4,03	3,87	3,54	—	—
Ίταλία	2,49	2,31	2,37	2,55	2,37	2,18	1,82	1,71
Κάτω Χώρες	3,09	3,03	3,11	3,04	2,58	1,66	1,59	1,57
Λουξεμβούργο	—	—	—	2,38	1,97	1,50	1,53	—
Ίσπανία	—	—	2,78	2,97	2,87	2,78	2,53	—
Πορτογαλία	3,17	3,16	3,15	3,07	2,62	2,58	2,28	2,02

Πηγή: — 1965, «L'Europe et les pays développés d'Outre-mer. Données Statistiques», *Population*, no 4-5, 1980, p. 916.
 — 1950, 1955, 1960, *Στατιστικά στοιχεία*, Αρχείου Département Démographique, UCL.

Η Ίρλανδία, οι Κάτω Χώρες και η Γαλλία είχαν κατά τήν περίοδο 1951-65 τήν πύ υψηλή γονιμότητα, ενώ η Δυτική Γερμανία τήν πύ χαμηλή. Η πύση ήταν θεαματική τήν τελευταία δεκαετία στήν Όλλανδία, στήν όποία τό 1955 αναλογούσαν σέ κάθε γυναίκα 3,03 παιδιά, ενώ τό 1979 αντίστοιχούσαν 1,57 παιδιά στήν κάθε γυναίκα.

Αντίθετα, η Ίρλανδία εξακολουθεί νά είναι επικεφαλής μέ 3,54 (1975) παιδιά γιά κάθε γυναίκα, ενώ η Γαλλία κατέχει τήν τρίτη θέση, αλλά μέ 1,87 παιδιά στήν κάθε γυναίκα. Τό Ήνωμένο Βασίλειο, από 2,9 πύ ήταν ό δείκτης τό 1964, έπεσε στό 1,78 τό 1978. Έξ άλλου, ό κατάσταση είναι δραματική στό Λουξεμβούργο καί στή Δυτική Γερμανία, όπου ό αριθμός τών γεννήσεων είναι ό πύ χαμηλός τής Εύρώπης. Στή Δυτική Γερμανία, τό 1964, σέ 100 γυναίκες αναπαραγωγικής ηλικίας αντίστοιχούσαν 250 παιδιά, ενώ τό 1978 μόνο 139.

Στήν Έλλάδα, η μεταπολεμική βελτίωση τής γεννητικότητας, πύ γνώρισαν οι περισσότερες χώρες, υπήρξε σχεδόν ανύπαρκτη, γεγονός πύ αποδίδεται στό μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα τής περιόδου 1952-73. Στήν αρχή τής περιόδου αυτής, η μεταναστευτική κίνηση βρισκόταν σέ μεγάλη έξαρση. Έτσι, στήν Έλλάδα ό μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα σημείωσε μία κάμψη από τό 1957 μέχρι τό 1965 και έφτασε στό χαμηλότερο σημείο κατά τή διάρκεια τής περιόδου 1961-63 μέ 2,15 παιδιά στήν κάθε γυναίκα.

Από τό 1966 όμως, άρχισε μιά μικρή άνοδική πορεία μέχρι τό 1976. Ό δείκτης αυτός έφτασε στό υψηλότερο σημείο τό 1967 μέ 2,42 παιδιά σέ κάθε γυναίκα. Κατά τή διάρκεια τής περιόδου 1971-75, έχουμε κατά μέσο όρο 2,32 παιδιά. Η αναπαραγωγικότητα του έλληνικού πληθυσμού φαίνεται νά έχει σταθεροποιηθεί τά τελευταία χρόνια.

Όά πρέπει εδω νά σημειωθεί ότι η διαφοροποίηση τής μέσης ηλικίας τής μητέρας κατά τή γέννηση παιζι έσοβαρό ρόλο στή διαμόρφωση τής τιμής του Συντελεστή Όλικής Γονιμότητας. Στήν Έλλάδα, η διάμεση ηλικία τής μητέρας κατά τή γέννηση από 28 χρόνια πύ ήταν τό 1957, έφτασε στό 27,6 τό 1967, στό 26,8 χρόνια τό 1970 και στό 25,6 χρόνια τό 1977. Η μείωση αυτή είναι κυρίως τό αποτέλεσμα τής ταχύτερης συμπληρώσεως τής ολιγάριθμης οικογένειας.

Έτσι, στήν παρούσα φάση δέν μπορεί νά υπολογισθεί άν μιά άνοδος τής ελληνικής γονιμότητας αντανακλά άλλους τή διαφοροποίηση κατά τόν προγραμματισμό τών γεννήσεων του πρώτου και δεύτερου παιδιού, η μιά πραγματική αύξηση γενικής γονιμότητας τών νέων γενεών.

Στή χώρα μας, πάντως, τά νέα ζευγάρια φαίνεται ότι έχουν υιοθετήσει μιά συμπεριφορά η όποία πός τό παρόν εξαασφαλίζει τήν πλήρη αντικατάσταση τών γενεών, ακόμη καί μιά μικρή αύξηση του πληθυσμού.

Μέσα λοιπόν στον ευρωπαϊκό χώρο, η Έλλάδα κατέχει θέση μάλλον ικανοποιητική μέ 2,3 γεννήσεις στήν κάθε γυναίκα, καί οι προοπτικές τής εξέλιξεως του ελληνικού πληθυσμού, καθώς και αυτού τής Ίσπανίας και Πορτογαλίας, δέν είναι τόσο δυσμενείς όσο τών άλλων χωρών τής Κοινότητας.

Στήν Ίσπανία και τήν Πορτογαλία, η γονιμότητα άρχισε τήν πτωτική τής τάση στις άρχές του 1960. Ό δείκτης τής γονιμότητας από 3,05 παιδιά γιά κάθε γυναίκα πύ ήταν τό 1964 στήν Ίσπανία, έφτασε τά 2,5 παιδιά τό 1978. Στήν Πορτογαλία, ό δείκτης από 3,24 παιδιά γιά κάθε γυναίκα πύ ήταν τό 1962 έφτασε τά 2,02 παιδιά τό 1979.

Παρά τήν πύση όμως αυτή, η γονιμότητα τών χωρών αυτών εξακολουθεί νά κατέχει μιά από τίς πρώτες θέσεις στήν Εύρώπη.

Τά τελευταία χρόνια, ο δείκτης γονιμότητας φαίνεται να έχει σταθεροποιηθεί σε μερικές από τις χώρες της Κοινότητας, ενώ σε άλλες συνεχίζει την πτωτική του τάση (Δανία, 'Ολλανδία) ή έχει σημειώσει μικρή άνοδική πορεία, όπως στη Γαλλία και το 'Ην. Βασίλειο, το 1979.

Τό πρόβλημα, όμως, είναι ότι σε όλες τις κοινοτικές χώρες με εξαίρεση την 'Ιρλανδία και την 'Ελλάδα, ο δείκτης αυτός έγγίζει άνησυχητικά επίπεδα, που είναι πολύ πιο χαμηλά από τις 2,1 γεννήσεις ζώντων για κάθε γυναίκα, αριθμός που θεωρείται αναγκαίος για να διατηρηθεί ο πληθυσμός στα σημερινά του επίπεδα.

Τό γεγονός αυτό είναι άνησυχητικό γιατί σημαίνει ότι οι χώρες αυτές πλησιάζουν ή πέρασαν τό όριο της μηδενικής αύξησης του πληθυσμού, ό όγκος του οποίου με την πάροδο του χρόνου θα μειώνεται άργά αλλά σταθερά.' Ο πληθυσμός των περισσότερων χωρών, παρά τό γεγονός ότι ό ΣΟΓ δέν εξαασράλιζει την άντικατάσταση των γενεών, θά εξακολουθήσει ν' αύξάνει μέχρι τό τέλος του αιώνα μας. Σ' αυτό συμβάλει ή κατά ή ηλικία διάρθρωση του πληθυσμού, ή όποια ευνοεί άκόμη την αύξηση του πληθυσμού. Σήμερα, ή μείωση του πληθυσμού είναι άνησυχητική στη Δυτική Γερμανία, που από την άποψη αυτή κρατάει μερικά παγκόσμια ρεκόρ στον εκβιομηχανισμένο κόσμο.

Πραγματικός κίνδυνος για τί χώρα θεωρείται ή μείωση των γεννήσεων. Ένώ τό 1965 γεννήθηκαν στη Δυτική Γερμανία 1.000.000 παιδιά, ό αριθμός αυτός έπεσε τό 1979 σε 580.700. Έξ άλλου, ό δείκτης γονιμότητας, που τό 1965 αντιπροσώπευε 2,51 παιδιά για κάθε γυναίκα, τό 1979 δέν αντιπροσώπευε παρά μόνο 1,4 παιδιά για κάθε γυναίκα.

'Υπολογίζεται ότι αντιστοιχούν 140 με 150 παιδιά σε κάθε 100 παντρεμένες γυναίκες, ενώ θά χρειαζόνταν 206 παιδιά για να διατηρηθεί σταθερός ό γερμανικός πληθυσμός. Έλάχιστες οικογένειες έχουν περισσότερα από δύο παιδιά.

Έκτός από τό γεγονός ότι έχει μειωθεί ή συχνότητα των γάμων, πρέπει να λάβει κανείς υπ' όψη του ό τό στά 100 ζευγάρια τά 20 ζούν χωρίς παιδιά, τά 32 επιθυμούν ένα παιδί και τά 35 δύο παιδιά, τά 10 τρία παιδιά και μόνο 3 ζευγάρια θέλουν περισσότερα.

Ο πληθυσμός της Δ. Γερμανίας μειώνεται με ρυθμό 2% τό χρόνο.

Την 1/1/80 ή Δυτική Γερμανία είχε 61.439.300 κατοίκους. Έάν δέν αλλάξει ή κατάσταση, ό πληθυσμός της, σύμφωνα με μαθηματικούς υπολογισμούς, θά είναι στά μέσα του 21ου αιώνα περίπου ό ίδιος με εκείνον που ήταν τό 1939, δηλαδή 39,4 εκατομμύρια.

Η Δ. Γερμανία του σήμερα άποτελεί την εικόνα της Ερώπης του αύριο. Άπλώς αυτή προηγείται της ευρωπαϊκής εξέλιξης, παρατηρούν οι ειδικοί έρευνητές.

Οι έπιστήμονες, στην προσπάθειά τους να έντο-

πίσουν τους κοινωνικούς, οικονομικούς, ψυχολογικούς και άλλους παράγοντες που επηρεάζουν την αναπαραγωγική συμπεριφορά των ζευγαριών, έπεσήμαναν όρισμένες μεταβλητές που πιστεύουν ότι συνέβαλαν στην πτωτική τάση της σύγχρονης ευρωπαϊκής γονιμότητας. 'Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν: ή εξέλιξη των ήθων (αύξηση των μη νομίμων ένώσεων, γενίκευση της αντισύλληψης και των εκτρώσεων), ή έντονότερη άπασχόληση για την εξασφάλιση ύλικών αγαθών συνδυασμένη με τό υψηλότερο βιοτικό επίπεδο, ή γυναίκαία χειραφέτηση (κυρίως σε ό,τι άφορά τον επαγγελματικό προσανατολισμό), τό άτομικό και κοινωνικό κόστος του παιδιού, ή μη έπαρκής κοινωνική πολιτική με τί μορφή κυρίως των οικογενειακών επιδομάτων και των παιδικών σταθμών.

'Ο ιστορικός Πολύβιος⁶ (200-128 π.Χ.), θέλοντας να εξηγήσει τί γενική άτεκνία και όλιγαυθρωπία από την όποία υπέφερε ή 'Ελλάδα της εποχής του και έξ αιτίας της όποίας οι πόλεις είχαν έρημώσει και ή παραγωγή είχε σταματήσει, γράφει: «...Και όλα αυτά, γιατί οι άνθρωποι άγαπούν τό χρήμα, την πολυτέλεια και την τεμπελιά και δέν επιθυμούν να παντρεύονται, εάν δέν παντρευτούν δέν θέλουν να ανατρέφουν παιδιά, τό πολύ-πολύ δέχονται να έχουν ένα ή δύο και αυτό για να τά αφήσουν πλούσια και να τα μεγαλώσουν με σπατάλη...» (Ιστορία, ΛΣΤ, Κεφ. Υ, 5-10).

Στην πραγματικότητα, ή άρνση της γεννητικότητας είναι μία έξίσωση με πολλούς άγνώστους, που δέν μπορεί να προσδιορισθεί με άκρίβεια ό καθοριστικός ρόλος του καθενός άπ' αυτούς. Όλοι μαζί και καθένas χωριστά διαμορφώνουν την κατάσταση, ενώ πολλές φορές συγκρούονται μεταξύ τους.

Δέν μπορεί, π.χ., να θεωρηθεί ότι την υπογεννητικότητα προκαλεί μόνο ή έργασία της γυναίκας, τό αντισυλληπτικό ή ή οικονομική κατάσταση, ή έλλειψη παιδικών σταθμών ή άνετης κατοικίας.

Η Δυτική Γερμανία, παρά την πολιτική των παιδικών σταθμών, και ή Γαλλία, παρά την πολιτική των οικογενειακών επιδομάτων, δέν μπόρεσαν να σταματήσουν την πτώση της γεννητικότητας τους. Έξ άλλου, οι Κάτω Χώρες, μολοντί έχουν τό πιο χαμηλό ποσοστό της Κοινότητας όσον άφορά την επαγγελματική άπασχόληση των γυναικών, παρουσιάζουν μία από τίς πιο καταστροφικές καμπύλες γονιμότητας.

Δέν μπορεί άκόμη να πεί κανείς ότι πρόκειται για μία άρνση των νέων ζευγαριών να άποκτήσουν παιδιά.

Σύμφωνα με μία δημοσκόπηση που έγινε στις χώρες της Κοινότητας τον 'Απρίλιο του 1979, τά 2/3 των Ευρωπαίων θεωρούν τί γέννηση ενός παιδιού σαν μία εκδήλωση έμπιστοσύνης στό μέλλον και πιστεύουν ότι ή μητρότητα και ή πατρότητα συντελούν στην πιο τέλεια όλοκληρωση του ανθρώπου.

6. Ν. Πολύβιος, *Δημογραφική πρόκληση*, σελ. 119.

Αντίθετα, θεωρούν ότι οι πολύτεκνες οικογένειες άνηκουν πιά στο παρελθόν. Έξ άλλου τό 54% τών Ευρωπαίων πιστεύει ότι ή σύγχρονη κοινωνία δέν λαμβάνει άρκετά ύπ' όψη τίσ ανάγκες τών παιδιών. Ένας γονέας στους πέντε δήλωσε ότι είχε άναγκασθεί ή θά άναγκαστόταν στό άμεσο μέλλον νά περικόψει, γιά λόγους κυρίως οικονομικούς, τίσ σπουδές τών παιδιών του. Δύο γονείς στους τρεις έβρισκαν άνεπαρκή τό χρόνο πού περνούσαν μαζί μέ τά παιδιά τους. Τέλος, τό 42% τών Ευρωπαίων κρίνει ότι τό μέλλον είναι άρκετά άβέβαιο κι αυτός είναι ό λόγος πού διστάζουν νά άποκτήσουν παιδιά.

Οί περισσότερες χώρες-μέλη τής Κοινότητας δέν έχουν υιοθετήσει ολοκληρωμένη πολιτική ποσοτικού έπηρεασμού τών γεννήσεων (έξαιρέση άποτελεί ή Γαλλία). Κατά καιρούς όμως έχουν θεσμοθετήσει διάφορα μέτρα γιά τήν ένίσχυση τής γεννητικότητας του πληθυσμού μέ ποικίλα άποτελέσματα. Οί Κυβερνήσεις τών χωρών αυτών γνωρίζουν ότι κάθε πολιτική έπηρεασμού τής αναπαραγωγικής νοοτροπίας του πληθυσμού είναι άβέβαιη. Κανείς δέν μπορεί ποτέ νά προβλέψει αυτό πού θά άποδώσει. Πολλά, όμως, άπό τά μέτρα τής γενικότερης αναπτυξιακής πολιτικής και τά περισσότερα τής κοινωνικής πολιτικής ένισχύουν τήν οίκονομία και έτσι έπηρεάζουν έμμεσα τή δημογραφία.

Η πρόσφατη, όμως, πώση τής γονιμότητας, ή όποια συνδεύεται άπό μία όπισθοδρόμηση του άριθμού τών γάμων και μία σύγχρονη αύξηση του άριθμού τών διαζυγίων και τών έλευθέρων ενώσεων, άποτελεί άναμφισβήτητη ένδεικτικό ότι ό τρόπος δημιουργίας τής οίκονομίας, γενικά, βρίσκεται σέ μία μεταβατική περίοδο.

Δ. Μετανάστευση

Κατά τή διάρκεια τής περιόδου 1950-1970, τέσσερες χώρες τής Κοινότητας (Δ. Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο) γνώρισαν μία πραγματική αύξηση του πληθυσμού τους άπό τήν έξωτερική μετανάστευση. Αντίθετα, ή Ίταλία, ή Έλλάδα, ή Ίσπανία, ή Πορτογαλία και ή Ίρλανδία, όι όποιες είναι ό κυριότερες ευρωπαϊκές χώρες πού προμηθεύουν στίς προηγούμενες έργατικό δυναμικό, είχαν άρνητική μεταναστευτική κίνηση.

Οί μεσογειακές χώρες τής Ευρώπης έχουν μία παράλληλη μεταναστευτική ιστορία. Έτσι, τό 1950, μετά άπό μία περίοδο όπου όι μεταναστεύσεις είχαν σταματήσει, ξαναρχίζουν νά γνωρίζουν κατά τή διάρκεια 20 περίπου χρόνων μία έντονη μεταναστευτική κίνηση.

Μεταξύ 1948 και 1971, παρουσιάζεται ένα «έλλειμμα» 2.300.000 Ίταλών, μεταξύ 1951 και 1970

1.150.000 Ίσπανών και 1.583.000 Πορτογάλων. Στήν Έλλάδα, ή καθαρή πρός τό έξωτερικό μετανάστευση κατά μία περίοδο 1951-77 ύπολογίστηκε σέ 644.610 άτομα.

Τά τελευταία χρόνια (κυρίως άπό τό 1974) όμως σημειώνεται μία μεγάλη έπιστροφή τών μεταναστών και μία μείωση τών άναχωρήσεων λόγω κυρίως τής οίκονομικής κρίσεως στίς χώρες τής ύποδοχής.

Ε. Έξέλιξη του ρυθμού αύξήσεως και τής κατά ήλικία δομής του πληθυσμού τών χωρών-μελών τής Κοινότητας

Ο ρυθμός αύξήσεως κάθε πληθυσμού και ό βαθμός γηρασμού του ποικίλλει αισθητά άπό τή μία χώρα στήν άλλη και είναι άνάλογος μέ τίσ τάσεις τής γεννητικότητας, τής θνησιμότητας και τής μετανάστευσης πού επικρατούν σέ καθεμία άπό αυτές, καθώς και άπό τή χρονική διάρκεια κατά τήν όποία καθένας άπό τους παράγοντες αυτούς έπενεργεί θετικά ή άρνητικά.

Ο Πίνακας II άπεικονίζει τό ιστορικό τής ευρωπαϊκής δημογραφικής εξέλιξης.

Γενικά, θά μπορούσε νά λεχθεί ότι όι χώρες πού έχουν τό πιο ύψηλό έτήσιο ποσοστό φυσικής αύξήσεως του πληθυσμού είναι αυτές τών όποιών ό πληθυσμός είναι λιγότερο γηρασμένος και, κατά συνέπεια, τά ποσοστά θνησιμότητας είναι πιο μικρά και τά ποσοστά γεννητικότητας πιο ύψηλά.

Έτσι, ενώ τό 1965 όλες όι χώρες τής Κοινότητας, εκτός άπό τό Βέλγιο και τό Λουξεμβούργο, είχαν ποσοστό φυσικής αύξήσεως του πληθυσμού μεταξύ 6% και 11,9%, τό 1975 μόνο ή Ίρλανδία έφτασε στό 10,9%, και ή Έλλάδα τό 6,9%. Όλες όι άλλες έπεσαν κάτω άπό τό 5%.

Έξ άλλου, ή κατάσταση είναι άπογορευτική στή Δυτική Γερμανία, τό Λουξεμβούργο, τό Ηνωμένο Βασίλειο, τό Βέλγιο και τήν Ίταλία. Οί πληθυσμοί τών χωρών αυτών πλησιάζουν ή πέρασαν ήδη τό όριο τής μηδενικής αύξήσεως. Στή Δυτική Γερμανία, όπου άπό τό 1969 σημειώνονται περισσότεροι θάνατοι άπό γεννήσεις, ό πληθυσμός άπό τό 1972 άρχισε νά μειώνεται σταθερά. Έτσι, ενώ τό 1970 άντιπροσώπευε τό 24% του κοινοτικού πληθυσμού, τό 1980 άντιπροσώπευε τό 22,7% και τό 1990 θά άντιπροσώπευε ίμόλις τό 21,5%.

Οί Κάτω Χώρες, πού θεωρούνται άπό τίσ πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές του Κόσμου μέ 314 κατ. άνά τετρ. χιλ., είχαν τό 1970 ποσοστό φυσικής αύξήσεως 9,9%. Τό ποσοστό αυτό θεωρείται άρκετά ύψηλό γιά ευρωπαϊκή χώρα και έξασφάλιζε τό διπλασιασμό του πληθυσμού μέσα σε 7 χρόνια. Τό 1975 όμως τό ποσοστό αυτό έπεσε στό 4,7%, τό 1979 στό 4,5% μέ τάσεις γιά συνεχή πώση.

Ο γαλλικός πληθυσμός, που από το 1946 μέχρι το 1974 αυξανε με ποσοστό που κυμαινόταν μεταξύ 7%ο και 10%ο, από το 1975 αυξάνει με έτσιο ποσοστό 3%ο ή 4%ο. Η Γαλλία, το 1980, εκπροσωπεί το 19,8%ο του κοινοτικού πληθυσμού με προοπτική να φθάσει το 1990 το 20,6%ο.

Σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της Κοινότητας, η φυσική αύξηση του ιρλανδικού πληθυσμού ανέρχεται σε 10%ο το χρόνο και του ισπανικού σε 9%ο, ενώ το ποσοστό φυσικής αύξησης της Πορτογαλίας από 8,8%ο, που ήταν κατά μέσο όρο κατά την πενταετία 1971-75, έπεσε στο 6,6%ο το 1979.

Οι δημογραφικές στατιστικές αποδεικνύουν ότι ο πληθυσμός της Ισπανίας είναι πιο νέος από τον κοινοτικό (Πίνακας ΙΙ). Έτσι, το ποσοστό γεννητικότητας το 1978 ήταν 17,2 γεννήσεις σε 1.000 άτομα, έναντι 12,1 γεννήσεων στην Κοινότητα. Μέχρι το 1990, προβλέπεται μία αύξηση του ισπανικού πληθυσμού της τάξεως 9%ο κατά μέσο όρο το χρόνο, έναντι 1,1%ο στην Κοινότητα.

Στην Ελλάδα, ο ρυθμός φυσικής αύξησης του πληθυσμού ανέρχεται σε 7%ο, δηλαδή κάθε χρόνο προστίθενται περίπου 65.000 άτομα. Μέσα στον κοινοτικό χώρο, το ποσοστό αυτό βρίσκεται σε μία ενδιάμεση κατάσταση, ή όποια όφειλεται στον όχι πολύ προχωρημένο γηρασμό του ελληνικού πληθυσμού και στη σχετικά ύψηλή για τα ευρωπαϊκά επίπεδα γεννητικότητα του.

Ένα μεταναστευτικό ρεύμα αρκετά ισχυρό, μία τάση αστυφιλίας που τροφοδοτούσε την υπογεννητικότητα, καθώς και η σημαντική βρεφική θνησιμότητα, αποτέλεσαν τους πληθυσμιακούς δρους που καθόρισαν το ελληνικό δημογραφικό πρόβλημα την τελευταία 25ετία και που ώθησαν τους βρενητές να διατυπώσουν αρκετά απαισιόδοξες προβλέψεις για το μέλλον της ελληνικής φυλής σαν ιστορικής και εθνικής οντότητας.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη και στη δομή του ελληνικού πληθυσμού έπαιξε η μεταναστευτική κίνηση (έσωτερική - έξωτερική). Λόγω, ακριβώς, της έξωτερικής μεταναστεύσεως, η πραγματική αύξηση του πληθυσμού κατά τη διάρκεια της περιόδου 1950-74 είναι μικρότερη από τη φυσική του αύξηση. Μόνο κατά τη δεκαετία 1961-71 η μετανάστευση απορόφησε το μισό της φυσικής αύξησης του πληθυσμού. Έτσι, ενώ κατά την περίοδο αυτή το ποσοστό φυσικής αύξησης ήταν κατά μέσο όρο 9,8 άτομα σε πληθυσμό 1.000 ατόμων, το ποσοστό της πραγματικής αύξησης δεν ξεπέρασε κατά μέσο όρο τα 4 με 5 άτομα σε πληθυσμό 1.000 ατόμων. Αντίθετα, το 1976, ενώ η φυσική αύξηση του πληθυσμού ήταν 7,1%ο, η πραγματική αύξηση ανήλθε σε 13,1%ο. Το γεγονός αυτό όφειλεται στην ύπεροχη κατά τη χρονιά αυτή της παλινούσεως έναντι της αποδημίας.

Έξ άλλου, η έσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια συνέβαλε στην άνισομερή κατανομή του. Οι Έλληνες κατευθύνθηκαν από τις αγροτικές και ήμιαστικές περιοχές προς τις αστικές, και κυρίως στην περιοχή της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Σήμερα, κατοικούν 6.000 περίπου κάτοικοι ανά τετρ. χιλ. στην Αθήνα, 63 στην υπόλοιπη Ελλάδα και μόνο 40 κάτοικοι ανά τετρ. χιλ. στην ύπαιθρο χώρα.

Έτσι, η μεταναστευτική κίνηση στο σύνολό της (έσωτερική-έξωτερική) δεν κατέστησε μόνο την ελληνική ύπαιθρο την πιο άραιοκατοικημένη στην Ευρώπη, αλλά την έπληξε καιρία γιατί την απογύνωσε από άναυκατάστατο δυναμικό. Υπολογίζεται ότι από τον αγροτικό πληθυσμό άπουσιάζουν 600.000 περίπου άνδρες και γυναίκες της άναπαραγωγικής ηλικίας, δηλαδή μεταξύ 20 και 50 χρόνων, με άμεση συνέπεια, η μείωση των γεννήσεων που παρατηρείται στην ύπαιθρο χώρα να μην όφειλεται τόσο στην πτώση της γονιμότητας του πληθυσμού, όσο στην άλλαγή της σύνθεσής του. Η μετανάστευση, λοιπόν, επέδρασε άμεσα στη γήρανση του πληθυσμού και έμμεσα στην ελάττωση των γεννήσεων.

Υπάρχει, σήμερα, διάχυτη ή πεποίηση στην Ελλάδα, ότι ή χώρα άντιμετωπίζει δεύ δημογραφικό πρόβλημα με κυριότερο συνιστώσα την υπογεννητικότητα. Στην πραγματικότητα όμως, τα 2,3 παιδιά κατά μέσο όρο ανά γυναίκα και οι 16 γεννήσεις σε 1.000 άτομα που άντιστοιχούν στην κατά 7%ο φυσική αύξηση του πληθυσμού το χρόνο, σημαίνουν ότι στην Ελλάδα υπάρχει σχετική υπογεννητικότητα, με την έννοια ότι ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού δεν είναι ίκανοποιητικός, επειδή οι περισσότεροι «τεχνοκράτες» θεωρούν το 10%ο σαν τον άριστο ρυθμό αύξησης για την επιβίωση του Έθνους.

Βασικά όμως, τον οδισιαστικό ρόλο στην ποιοτική και ποσοτική σύνθεση του ελληνικού πληθυσμού διαδραματίζει άκόμα και σήμερα ή μεταναστευτική του κίνηση καθώς και ή άνιση χωροταξικά κατανομή του, ή όποια άποτελεί και την πιο σημαντική διάσταση του δημογραφικού προβλήματος.

Πρόσφατες διαπιστώσεις, άναφορικά με τη φυσική και πραγματική αύξηση του πληθυσμού, επιτρέπουν μία συγκρατημένη αισιοδόξια σχετικά με τις δημογραφικές προοπτικές στον ελληνικό χώρο. Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται: μείωση των άναχωρήσεων στο έξωτεροκό (κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσεως στις χώρες της υποδοχής, όπως είναι ή Γαλλία, το Βέλγιο, ή Δυτ. Γερμανία), άθροα επιστροφή των παλαιών μεταναστών που τείνει στην έξισορόρηση του μεταναστευτικού κύματος, καθώς και άναστροφή του ρεύματος προς τη μεγάλη πόλη. Συγχρόνως, υπάρχουν βάσιμες έλλίδες για συμπίηση της βρεφονηπιακής θνησιμότητας καθώς και για μία άναεπίσθη αύξηση της γονιμότητας στο άμεσο μέλλον.

Όσον αφορά, τον κοινοτικό πληθυσμό στο σύνολό του, ενώ το 1965 περιλάμβανε 243.452.000 κατοίκους, με μέσο ετήσιο ποσοστό φυσικής αύξησεως 7,4%, δέκα χρόνια μετά, το ποσοστό αυτό έπεσε στο 1,8%.

Τό 1979, ό πληθυσμός τής Κοινότητας τών 10 έφθανε σέ 269.888.100 κατοίκους. Ύπολογίζεται ότι ό πληθυσμός αυτός πού σήμερα στριζεται κατά μεγάλο μέρος στις γενεές τού μεταπολεμικού baby-boom, θά συνεχίσει νά αυξάνεται μέχρι τό 1995. Τό 1995, ό πληθυσμός τών 10 θά φθάσει τά 276.700.000 περίπου, άριθμό πού θά διατηρήσει μέχρι τό 2015. Άπό αυτή όμως τή χρονική στιγμή και μέχρι τό 2050, όι ειδικοί ύπολογίζουν ότι θά χάσει 25.000.000 κατοίκους.

Ή μείωση τών γεννήσεων, όταν μάλιστα συνοδεύεται και άπό μία γρήγορη παράταση τής μέσης διάρκειας ζωής, δέν γίνεται άμεσα αισθητή στό ρυθμό αύξησεως τού πληθυσμού. Άντίθετα, ή γήρανση τού πληθυσμού έπισημαίνεται ωρίς. Ό Πίνακας II περιγράφει τή διαχρονική αύξηση τής γήρανσης τών ευρωπαϊκών πληθυσμών.

Άπό τήν άποψη αυτή, τό 1978 ή Δυτική Γερμανία θεωρείται ή πιο γηρασμένη χώρα τής Κοινότητας με 15 ήλικιωμένους στους 100 κατοίκους. Άκολουθούν τό Ήν. Βασίλειο με 14,5, τό Βέλγιο και ή Δανία με 14, ή Γαλλία με 13,8 και τό Λουξεμβούργο με 13,2. Ή νεότερη χώρα τής Κοινότητας είναι ή Ίρλανδία με 10,8 ήλικιωμένους στους 100 κατοίκους. Ή Ελλάδα κατέχει μία ενδιάμεση θέση με 12,8 ήλικιωμένους στους 100 κατοίκους.

Στόν κοινοτικό πληθυσμό, κατά τήν περίοδο 1950-1978, ή άναλογία τών νέων κάτω τών 15 χρόνων ελαττώθηκε άπό 24 σέ 22,2%, ενώ αυτή τών ήλικιωμένων αύξήθηκε άπό 9,8 σέ 13,9%. Τό 1990, ό άριθμός τών παιδιών στήν Κοινότητα θά είναι κατά 8.000.000 περίπου μικρότερος άπό ό,τι ήταν τό 1975, και θά ύπάρχουν αισθητές διαφορές άπό τή μία χώρα στήν άλλη, όι οποίες θά ποικιλώνουν άνάλογα με τήν πώση τής γεννητικότητας σέ κάθε χώρα.

Έτσι, μέχρι τό 1995, ό πληθυσμός τής Ίρλανδίας θά ξεκαλοουθεϊ νά περιέχει 30% παιδιά, ενώ, αντίθετα, στή Γερμανία τό ποσοστό αυτό άπό 21,2% πού ήταν τό 1975 θά πέσει στο 17,3% τό 1995, γιά νά αντιπροσωπεύει μόλις τό 15% τού πληθυσμού είκοσι χρόνια άργότερα. Στή Γαλλία, τό ποσοστό τών νέων κάτω τών 15 χρόνων πού είχε φθάσει τό maximum τό 1960 με 26,4% έπεσε στο 23% τό 1978. Ή μείωση τού ποσοστού αυτού είναι έντυπωσιακή στις Κάτω Χώρες, όπου μεταξύ 1960 και 1978 μειώθηκε κατά 6,2% (άπό 30% σέ 23,8%). Στήν Ελλάδα, ή άναλογία τών νέων άπό 28% πού ήταν τό 1951 έφθασε τό 23,5% τό 1978 και ύπολογίζεται ότι τό 2000 θά είναι περίπου 22%. Ύπολογίζουν ότι όι νέοι, κατά τά μέσα τού 21ου αιώνα, θά αντιπροσωπεύουν μόλις τό 18,3% τού συνολι-

κού πληθυσμού, ενώ τό ποσοστό τών ήλικιωμένων θά φθάσει τό 17,7%.

IV. συνέπειες τής ύπογεννητικότητας

A. Οί ειδικοί έπιστήμονες συμφωνούν ότι:

α) Ή πτώση τής γονιμότητας ενός πληθυσμού, μέχρι τό έπίπεδο πού θεωρείται άναγκαίο γιά τήν άντικατάσταση τών γενεών (2,1 παιδιά άνά γυναίκα) ή άκόμη και κάτω άπό τό έπίπεδο αυτό, έπιφέρει τήν αύξηση τού ποσοστού τών ήλικιωμένων, 65 χρόνων και άνω, και τή σύγχρονη μείωση τού ποσοστού τών νέων μεταξύ 0 και 20 χρόνων.

β) Ό βαθμιαίος και συνεχής γηρασμός τού πληθυσμού δέν έπηρεάζει ουσιαστικά τή σχέση παραγωγικού και μη πληθυσμού, έτσι ώστε τό τμήμα τού παραγωγικού πληθυσμού μεταξύ 20 και 65 χρόνων δέν μεταβάλλεται σχεδόν καθόλου ή μεταβάλλεται με πάρα πολύ άργό ρυθμό. Στήν άρχή μάλιστα τής περιόδου τής ύπογεννητικότητας, τό ποσοστό αυτό παρουσιάζει μία μικρή αύξηση.

Έρευνήσεις τών INED, χρησιμοποιώντας μαθηματικά μοντέλα, έκαναν προβολές τού γαλλικού πληθυσμού και απέδειξαν ότι τό τμήμα τού πληθυσμού μεταξύ 20 και 65 χρόνων, πού τό 1975 αντιπροσώπευε τό 55% τού συνόλου, θά φθάσει τό έτος 2050 τό 56%, εάν ό δείκτης γονιμότητας κατέβει στο 1,4 παιδιά, θά παραμείνει όμως στο 55% στήν περίπτωση πού ό δείκτης γονιμότητας αντιπροσωπεύει 2,6 παιδιά γιά κάθε γυναίκα.

Άντίθετα, ή συνεχής πτώση τής γονιμότητας έπιφέρει τό γηρασμό τού παραγωγικού πληθυσμού. Έχουν ύπολογίσει ότι στή Γαλλία τό 2050 ή μέση ήλικία τού άνδρικού παραγωγικού πληθυσμού θά είναι 38,7 χρόνια άν ό δείκτης τής γονιμότητας είναι ίσος με 2,6 παιδιά άνά γυναίκα, ενώ θά άνέβει στα 43,2 χρόνια άν ό δείκτης αντιπροσωπεύει 1,4 παιδιά άνά γυναίκα.

γ) Όσο μεγαλώνει ό ρυθμός τής πτώσεως τής γονιμότητας μέσα στόν πληθυσμό, τόσο βραδύνει ή έτήσια άνάωση τού παραγωγικού πληθυσμού.

δ) Στήν οικονομία μιάς χώρας έχουν μεγαλύτερο άντικτυπο ή κοινωνική πολιτική καθώς και όι διαφορές σχετικές με τόν πληθυσμό νομοθετικές τροπολογίες και ρυθμίσεις, παρά ή ποσοτική και ποιοτική άλλαγή πού σημειώνεται στο σύνολο τού πληθυσμού και στήν κατά ήλικία σύνθεσή του.

ε) Μία βραδεία δημογραφική εξέλιξη άπαιτεί άπό τήν οικονομία μεγαλύτερη ελαστικότητα και μεγαλύτερη πλαστικότητα τών παραγόντων και τών δυνάμεων τής παραγωγής.

B. Οί Έυρωπαίοι έπιστήμονες, έχοντας ύπ' όψη τά σημερινά δεδομένα, τίς προοπτικές γιά τίς μέλλουσες τάσεις τής γεννητικότητας και τής θνησιμότητας μέσα

στήν Κοινότητα καθώς καί τίς παραπάνω διαλιστώσεις, προβλέπουν ὅτι ἄμεση συνέπεια τῆς μακρόχρονης πτώσεως τῆς γονιμότητας τῶν εὐρωπαϊκῶν πληθυσμῶν εἶναι ὅτι ὁ παραγωγικός πληθυσμός (15-64 χρόνων), πού τό 1975 ἀντιπροσώπευε τό 63,4% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, θά αὐξάνεται μέ ταχύ ρυθμό μέχρι τό 1985 καί στή συνέχεια πιά ἄργά μέχρι τό 1995.

Υπολογίζουν ὅτι στήν Κοινότητα τῶν ἐννέα ὁ πληθυσμός αὐτός, κατά τή δεκαετία 1975-85, θά αὐξηθεῖ κατά 12 ἐκ. άτομα, ἐνῶ τήν περασμένη δεκαετία ἡ ἀύξηση αὐτή ἦταν μόνο 7 ἐκ. άτομα.

Κατά συνέπεια, ἐάν δέν μεταβληθεῖ ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας, ὑπάρχει κίνδυνος νά παρουσιασθεῖ γύρω στό 1990 φαινόμενο μαζικῆς ἀνεργίας.

Ἀντιθέτα, ὁ μῆ παραγωγικός πληθυσμός, ὁδηλαδή, οἱ νέοι κάτω τῶν 15 ἐτῶν καί οἱ ἠλικιωμένοι ἄνω τῶν 65 ἐτῶν, πού τό 1975 ἀντιπροσώπευαν ἀντίστοιχα τό 23,3% καί τό 13,3% τοῦ πληθυσμοῦ, ἔχει υπολογισθεῖ ὅτι θά σημειώσει προοδευτική μείωση (περίπου 6%) μέχρι τό 1995. Μετά ὁμως τό 2015, ἡ κατάσταση θά ἀνατραπεῖ, ὁ παραγωγικός πληθυσμός, πού στό μεταξὺ θά ἔχει γεράσει λόγω τῆς πτώσεως τῶν γεννήσεων κατά τή δεκαετία τοῦ 1960, θά ἀρχίσει νά μειώνεται, ἐνῶ θά σημειώνει ἀνάλογη αὐξηση ὁ μῆ παραγωγικός πληθυσμός τῶν ἄνω τῶν 65 χρόνων. Αὐτά θά συμβοῦν μέ τήν προοπτική πὸς τίποτα δέν θά ἀλλάξει στήν παρῶσα δημογραφική κατάσταση τῶν χωρῶν-μελῶν. Σήμερα ἀκόμη, οἱ δημογράφοι δέν μποροῦν νά προβλέψουν ἂν σέ πέντε ἢ δέκα χρόνια ἀλλάξουν συμπεριφορᾶ ἡ γυναικῆς τῆς Ἑβρώπης καί ἀρχίσουν νά γεννοῦν παῖδιά. Οἱ δεικτές, πάντως, γιά τό 1979 ἐπιτρέπουν νά διαφανεῖ μία ἐπιβράδυνση τῆς πτώσεως τῆς γονιμότητας.

Ὅταν ἡ δημογραφία μελετᾶ τό παρόν καί τό παρελθόν, ὁ ἐκτιμήσεις τῆς εἶναι ἀκριβεῖς, ὅταν ὁμως ἀναφερέται στό μέλλον εἶναι ὑποχρεωμένη νά κάνει προεκτάσεις. Εἶναι δέ τόσο ἀσταθῆτοι οἱ παράγοντες πού ἐπηρεάζουν τοὺς δημογραφικοὺς συντελεστές, ὥστε μερικῆς φορῆς τᾶ δημογραφικά δεδομένα ἀνατρέπονται, ὅπως π.χ. συνέβη μέ τή γεννητικότητα μετά τόν Β' Παγκόσμιον Πόλεμο.

Πρέπει ἐξ ἄλλου νά ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι ὁ παραγωγικός πληθυσμός ἐξαρτᾶται καί ἀπό κοινωνικο-οἰκονομικοὺς παράγοντες, ὅπως εἶναι: ἡ αὐξηση τῶν ἐτῶν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσεως, ἡ προοδευτική μείωση τῆς ἠλικίας γιά τή σύνταξη καί ἡ ὅσο τό δυνατό μίῶ ἐνεργὸς συμμετοχή τῆς γυναικῆς στίς οἰκονομικῆς δραστηριότητες.

Ἡ συμμετοχή αὐτῆ θά συμβάλει στό νά ἀντισταθμισθοῦν οἱ ἐλλείψεις νέων καί ἠλικιωμένων ἐργατῶν, ἀνανεώνοντας συγχρόνως τόν παραγωγικό πληθυσμό.

Ὁ γυναικεῖος παραγωγικός πληθυσμός θεωρεῖται κατὰ μέσο ὄρο πῶ νέος ἀπό τόν ἀνδρικό.

V. συνέπειες τῆς δημογραφικῆς γήρανσης

Ἡ αὐξουσα ἀναλογία τῶν ἠλικιωμένων μέσα στίς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίες εἶναι ἕνα φαινόμενο καινοῦργιο. Δέν μποροῦμε πιά νά ἀγνοήσουμε τᾶ γηρατειά, ὅπως ἐδῶ καί μερικά χρόνια. Ἦδη, οἱ κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἀρχισαν νά προσανατολίζουν τήν οἰκονομική τους πολιτική, στήν προσπάθεια βελτιώσεως τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τῆς τρίτης ἠλικίας.

Ἐξ ἄλλου, αὐτοὶ πού φτάνουν σήμερα στή σύνταξη δέν εἶναι σάν τοὺς συνταξιούχους τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας ἡ ἀκόμη καί τῶν ἀρχῶν τῆς δεκαετίας τοῦ '50. Οἱ καλύτερες συνθήκες ζωῆς συνέβησαν ὄχι μόνο στό νά αὐξηθεῖ ἡ μέση διάρκεια ζωῆς γιά ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλά νά φθάνουν οἱ ἄνθρωποι στήν ἠλικία τῆς συντάξεως, ἔχοντας φυσική καί ψυχική ὑγεία. Σήμερα, τὰ άτομα τῆς τρίτης ἠλικίας μποροῦν νά συμμετέχουν σ' ὄλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς δημόσιας ζωῆς.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὁμως ὅτι κάθε ἄνθρωπος δέν προσφέρει τίς ἴδιες υπηρεσίες, δέν ἔχει τίς ἴδιες ἀνάγκες, δέν διαδραματίζει τόν ἴδιο ρόλο στίς διάφορες ἠλικίες τῆς ζωῆς του. Κατά συνέπεια, ἡ βραδύτητα στήν ἐξέλιξη καί ὁ προοδευτικὸς γηρασμός τῶν εὐρωπαϊκῶν πληθυσμῶν ἂν ἔχουν σημαντικῆς ἐπιδράσεως στήν κοινωνικὴ καί οἰκονομική δομὴ τῶν ἐπὶ μέρους χωρῶν καί τῆς κοινότητος γενικότερα.

Ἡ σχέση μεταξύ δημογραφίας καί οἰκονομίας δέν εἶναι ἀκόμη ἄρκετᾶ γνωστῆ, ὥστε οἱ εἰδικοί νά μποροῦν νά καταλήξουν σέ θετικά συμπεράσματα.

Πολυάριθμοι μελετητές ἔχονται ὅτι μιά μικρὴ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀκόμη μιά μηδενική αὐξηση, ἔχουν δευτερεύουσες ἐπιπτώσεις στήν οἰκονομική ἀνάπτυξη. Πιστεύουν, ὁμως, ὅτι ἡ πλαστικότητα τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἐνισχύεται ἀπὸ μιά σχετική δημογραφική αὐξηση, γεγονός πού θά μπορούσε νά ἐπιτευχθεῖ μὲ μιά ἐξωτερικὴ μετανάστευση, ὅπως συνέβη σέ πολλές εὐρωπαϊκῆς χώρες.

Ἐξ ἄλλου, στή σχέση δημογραφία-οἰκονομία πρέπει νά ληφθεῖ χωριστᾶ ὑπ' ὄψη ἡ ἐπίδραση τοῦ δοκοῦ τοῦ πληθυσμοῦ καί ἡ ἐπίδραση τῆς κατά ἠλικία δομῆς του. Αὐτό ἔχει σημασία, γιατί ἡ πιθανὴ μείωση τῆς ζήτησης πού προέρχεται ἀπὸ τὴ μείωση τοῦ δοκοῦ τοῦ πληθυσμοῦ δέν ἔχει ἄμεσο ἀντίκτυπο στήν οἰκονομία, ἐνῶ ἡ γήρανση ἐμφέλει εἰδικῆς ἀνάγκες καί ἐπιδρᾶ στίς δυνατότητες τῆς ἀλλαγῆς.

Σ' ἕναν πληθυσμὸ πού γηρασκεῖ, αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἠλικιωμένων καί μειώνεται τῶν νέων. Αὐτό σημαίνει:

α) Λιγότεροι νέοι στήν ἀγορὰ τῆς ἐργασίας, δηλαδή ἕνα ἐργατικὸ δυναμικὸ λιγότερο εὐπλαστό, κινητικὸ, δημιουργικὸ.

β) Περισσότερα ἠλικιωμένα άτομα στή σύνταξη. Ὑπολογίζεται ὅτι μέσα στήν Κοινότητα τό ποσοστὸ

ἐκεῖνο τοῦ πληθυσμοῦ, πού θά πρέπει νά συνταξιοδοτηθεῖ, θά φθάσει σέ ὕψη ρεκόρ τό 2000. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀξέση τῆς ἀναλογίας τῆς τρίτης ἡλικίας μέσα στόν πληθυσμό ζητά πρόσθετες δαπάνες καί θυσίες τοῦ ὀικονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἡλικία αὐτή ἔχει ἀνάγκη ἀπό εἰδικές φροντίδες, εἰδικευμένες κλινικές καθῶς καί ἀπό ἕνα δαπανηρό πρόγραμμα κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως καί ὑγείας.

γ) Θά ὑπάρχει ὄλο καί μικρότερη ἀνάγκη γιά μαῖες, δασκάλους, σχολεῖα, κατοικίες. Ὑπολογίζεται ὅτι μία ἀπό τίς πῖό θεαματικές ἀρνητικές ἐπιδράσεις τῆς πτώσεως τῆς γεννητικότητας θά φανεῖ στόν τομέα τῆς ἐκπαίδευσως. Ἐνῶ μέ τήν πληθυσμιακή ἀξέση πού σημειώθηκε στή δεκαετία τοῦ '50 παρατηρήθηκε παράλληλη ἀξέση τῶν ἐκπαιδευομένων καί τῶν ἐκπαιδευτικῶν, τώρα θά γίνει τό ἀντίθετο. Οἱ προσλήψεις ἐκπαιδευτικῶν θά μειωθοῦν. Συγχρόνως, οἱ νέες γενεές καί ἄλλων ἐπαγγελματικῶν τάξεων θά συναντήσουν πολὺ μεγάλες δυσκολίες στήν ἐξέυρεση ἐργασίας. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι ὄλοι αὐτοί οἱ νέοι, πού δέν θά μπορέσουν νά βροῦν ἀμέσως ἐργασία, θά ἀναγκασθοῦν ἀργότερα νά συνεχίσουν νά ἐργάζονται γιά μεγάλο διάστημα μετά τῆ συμπλήρωση τοῦ νόμιμου ὀρίου ἡλικίας πού ἀπαιτεῖται γιά τῆ συνταξιοδότηση, προκειμένου νά καλυφθοῦν οἱ ἀνάγκες σέ ἐργατικά χέρια.

δ) Ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καί διανομῆς πολλῶν ἀγαθῶν θά ὀυστεῖ σημαντικές ἀλλαγές, ἐφ' ὅσον ἡ ἡλικία τῶν καταναλωτῶν ἀποτελεῖ τόν καθοριστικό παράγοντα τῆς διαμόρφωσῆς τους.

Ἄν εἶναι ὄμως σχετικά ἐυκολο νά ὑπολογισθοῦν οἱ ἐπιπτώσεις τῆς ἀξέουσας ἀναλογίας τῶν ἡλικιωμένων μέσα στίς ἐυρωπαϊκές κοινωνίες, στόν ὀικονομικό τομέα, εἶναι ἴσως ἀκόμη νωρίς νά ἀναλογισθεῖ κανεῖς τίς συνέπειές τῆς στή δημιουργικότητα, τόν δυναμισμό, τόν ἐνθουσιασμό, παράγοντες καθοριστικούς τῆς δομῆς μιᾶς κοινωνίας, γιά τῆ διαμόρφωση τῆς γενικῆς νοοτροπίας τῆς.

προοπτικές

Ἡ συνεχῆς πτώση τῆς γονιμότητας τῶν ἐυρωπαϊκῶν πληθυσμῶν, μέχρι τό ἐπίπεδο πού θεωρεῖται ἀναγκαῖο γιά τήν ἀντικατάσταση τῶν γενεῶν ἢ ἀκόμη καί κάτω ἀπό τό ἐπίπεδο αὐτό, ἔχει σάν ἀμεση συνέπεια τῆ γήρανση τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν καί τῆ βραδύτητα στήν ἐξέλιξή τους. Ἡ βραδύτητα δέ στήν ἐξέλιξη καί ὀ προοδευτικῶς γηρασμός τῶν ἐυρωπαϊκῶν πληθυσμῶν θά ἔχουν μακροπρόθεσμα σημαντικές ἐπιδράσεις στήν κοινωνική καί ὀικονομική δομή τῶν χωρῶν τῆς Κοινότητας. Γεγονός πού ἔχει ἀνησυχήσει τίς κυβερνήσεις τῶν περισσότερων χωρῶν καί τίς ἔχει

ὀθήσει νά λάβουν μέτρα γιά τήν ἀξέση τῆς γεννητικότητας τῶν πληθυσμῶν τους.

Ἄντιθετα, οἱ θιασῶτες τοῦ σταθεροῦ πληθυσμοῦ πιστεύουν ὅτι ἡ δημογραφική κατάσταση τῶν ἐυρωπαϊκῶν πληθυσμῶν, ἐφ' ὅσον φυσικά δέν θά σημειώνονται γιά πολὺ μεγάλο χρονικό διάστημα ἀκόμη περισσότεροι θάνατοι ἀπό γεννήσεις, δέν εἶναι δραματική, καί αὐτό γιὰτί:

1) Ἡ μείωση τῆς δημογραφικῆς ἀξέσης ἔχει μόνο δευτερεύουσες ἐπιπτώσεις στήν ἐξέλιξη τῶν κοινωνικο-ὀικονομικῶν παραγόντων.

2) Ἡ μηδενική ἀξέση τοῦ πληθυσμοῦ δέν ἀποτελεῖ, ἀναγκαστικά, μεγάλο ἐμπόδιο στήν πραγμάτωση τῶν ἔθνικῶν στόχων. Οἱ περισσότερες δυσκολίες, πού προκύπτουν ἀπό τῆ μικρή ἢ μηδενική ἀξέση τοῦ πληθυσμοῦ, μποροῦν νά καλυφθοῦν μέ τούς κατάλληλους χειρισμούς. Αὐτό ἀπαιτεῖ κυρίως τῆ διαφοροποίηση τῆς κατανομῆς τῶν δημοσίων πόρων πρὸς ὀφελος τῶν περιοχῶν καί τῶν ἀτόμων τῶν λιγότερο εὐνοουμένων.

3) Ἡ μείωση τῆς πρόσφατης γονιμότητας ἐπιτρέπει κατὰ κάποιον τρόπο τήν ἱκανοποίηση, βραχυπρόθεσμα, τῶν ἀναγκῶν σέ κατοικίες, σχολεῖο, κοινωνικές ὑπηρεσίες.

4) Πληθυσμός καί ὀικονομία θά πρέπει νά ἀλληλοπροσαρμοσθοῦν. Ἡ παραγωγικότητα ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπό τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς παρά ἀπό τήν κατὰ ἡλικία σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ.

5) Ὁ περιορισμός τῆς δημογραφικῆς ἀξέσεως, ἐφ' ὅσον δέν πέσει σέ πολὺ χαμηλά ἐπίπεδα, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὀφέλιμος γιά τόν παραγωγικό πληθυσμό.

6) Ἄνάλογα μέ τούς στόχους πού ἔχει θέσει μία κοινωνία, ἡ μείωση τῶν ἐπενδύσεων γιά τήν ἀξέση τοῦ πληθυσμοῦ μπορεῖ νά ἀντισταθμισθεῖ ἀπό ταυτόχρονη ἀξέση τῶν κοινωνικῶν ἐπενδύσεων.

Ἐξ ἄλλου, σέ μιᾶ δημοκρατική χώρα πρέπει νά ληφθεῖ ὑπ' ὀψη ὅτι ἡ μείωση τῆς γονιμότητας ἀντανάκλα κατὰ μεγάλο μέρος τήν ἐκλογῆ τῶν ἀτόμων τὰ ὀποῖα θέλησαν νά βελτιώσουν τῆ ζωῆ τους μέσα στίς παροῦσες συνθήκες.

Τό ἐνδεχόμενο κοινό συμφέρον γιά μιᾶ πῖό μεγάλη ἀξέση τοῦ πληθυσμοῦ τίθεται σέ ἀντιπαράβολῆ μέ τό ἀτομικό συμφέρον πού ὀδηγεῖ στή μείωση τῆς γονιμότητας.

Ὅπως ὀποτε, δέν εἶναι εὐκατῖο, μακροπρόθεσμα, ἡ γονιμότητα τῶν πληθυσμῶν νά διατηρεῖται γιά μεγάλο διάστημα σέ ἐπίπεδο πού δέν ἐξασφαλίζει τήν ἀντικατάσταση τῶν γενεῶν. Γεγονός πού θά μπορούσε κάποτε νά σημαίνει τό τέλος τῆς Ἐυρώπης σάν ἱστορική καί ὀικονομική ὀντότητα.

Ὁ G. Caty, σέ πρόσφατο ἀρθρο του στό *30 Jours d'Europe*, ὀπου μελετᾶ τό δημογραφικό πρόβλημα τῶν Ἐυρωπαϊῶν, στήν ἐρώτηση *ποῖά θά εἶναι ἡ τῆχη*

της Κοινότητας τό 2050, παρατηρεί: «...δέν είναι δυνατόν νά συνδέεται τό μέλλον της Εύρώπης μέ τή δημογραφική της μοίρα και νά συγγέεται τό ένα μέ τό άλλο μέσα στην ίδια παρακμή. Όποια και άν είναι ή δημογραφική θέση της Εύρώπης μέσα στόν κόσμο, δέν μπορεί νά προδικάσουμε τήν ήθική, πνευματική και διανοητική της καταστροφή. Δέν θά πρέπει», συνεχίζει, «νά ξεχνάμε αυτό πού έμπνέει τόν Α. Danzin στό βιβλίο του *Science et renaissance de l'Europe*: «Η άνάπτυξη της ευρωπαϊκής κοινότητας δέν μπορεί παρά νά είναι κυρίας ποιοτική. Αυτό είναι τόσο άληθινό όσο άλήθεια είναι ότι ό σχεδόν μοναδικός πλούτος τών χωρών μας άποτελείται από τήν ποιότητα τών κατοίκων τους. Άλλά, εάν ένας μικρότερος πληθυσμός δέν θά μπορούσε μόνος του νά διακινδυνεύσει τήν άκτινοβολία της Εύρώπης, ό δυναμισμός της θά έχει πιά όριστικά προσβληθεί από τόν γηρασμό τών κατοίκων της».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Brahim, M., «Nuptialité et Fécondité des mariages en Irlande», *Population*, 3, 1978, pp. 663-703.
2. Bureau des Statistiques des Communautés Européennes, *Population et Emploi 1950-76, 1977. Statistiques de Base de la Communauté*, 1978.
3. Conseil de l'Europe, *Evolution Démographique récente dans les États-Membres du Conseil de l'Europe*, Strasbourg, 1979.
4. ΕΣΥΕ, *Στατιστικά Φυσικής Κινήσεως τού Πληθυσμού, 1956-77, Ό Πληθυσμός της Ελλάδος κατά τό δεύτερο ήμισυ τού 20ού αιώνας*, 1980.
5. Institut National d'Études Démographiques, «Situation démographique de la France», *Population*, 2, 1978, pp. 280-348, et *Population*, 4-5, 1980, pp. 759-812.

6. ΚΕΠΕ, *Ό Πληθυσμός της Ελλάδας, Έξελίξεις και Θεωρήσεις*. Έκθεση Έπιτροπής Πληθυσμού. Άθήνα, 1978.
7. Monnier, A., «L'Europe et les Pays Développés d'Outre-Mer. Données Statistiques», *Population*, 4-5, 1980, pp. 913-926.
8. Monnier, A., «L'Italie, L'Espagne et le Portugal, Situation démographique», *Population*, 4-5, 1980, pp. 927-960.
9. Munoz-Perez, F., «Évolution recente des premiers mariages dans quelques pays européens», *Population*, 1979, pp. 649-694.
10. ONU, *Annuaire Démographiques*, 1968, 1970, 1978.
11. Πολύζος, Ν., *Δημογραφική Πρόκληση. Υπογεννητικότητα και γήρανση στην Ελλάδα*, Άθήνα, 1981.
12. Sauvy, A., *La Fin des Riches*, Paris 1975.
13. Σερελέα, Γ., «Η σημασία της συνθέσεως κατά ηλικίες τού πληθυσμού», *Έπιθεώρηση Περιφερειακής Αναπτύξεως*, σ. 1978, σελ. 17-22.
14. Σερελέα, Γ., «Όι τάσεις της γονιμότητας τού ελληνικού πληθυσμού κατά τήν περίοδο 1956-76 και ό δείκτης μωτρήσεώς της», *Έπιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών*, 36-37, 1979, σελ. 248-261.
15. Service de Presse et d'Information de la CEE: Caty, G., «La Démographie européenne en chute libre», in *30 Jours d'Europe*, 259, 1980, pp. 25-32.
 ———, «De la naissance au tombeau l'Europe reste celle de la différence», in *Euroforum*, 12 Novembre 1980.
16. Wunsch, G., «Incidences d'une population stationnaire ou décroissante», *Projet de rapport de synthèse, préparé à la demande du Conseil de l'Europe sur base des rapports soumis au Séminaire sur les Incidences d'une population stationnaire*, INFOR-DEMO, 10 Département de Démographie, UCL, 1976.